

2. Egy hasonló nagyságu, szintén ép *Esculap* és *Hygea* dom-bormű, AVR ETER-NALIS EX VOTO POSVIT felirattal.

3. Egy 90 deka nehéz, bronz mérleg súly, mely a belé vé-szett s ezüsttel beöntött hat soros felirata által a legritkább ily nemű tárgyak közül való. Felirata ez :

PI LEG V MAC PF
EXAMIN. IVSSV DDD
NOSTRORVM
AVGVSTORVM
VAL SABINVS
OPTIO LEG SS DD.

4. Bronz és cserép szobrocskák.

5. Különböző alaku bronz és cserép mécsesek.

6. Cserép korsók, csuprok, két és három fülu cserépkanták, sirtéglák.

7. A római kor különböző házi eszközei, ékszerai, bronz-, ezüst-, vas-, üveg- és csontból, egymint: gyűrűk, fibulák, csattok, fogantyúk, gyöngyök, kisebb-nagyobb kulcsok, zárrészek, csengettyűk, esztergált csont fuvola, lándzsák, email-szerűleg ékített dísz-tárgy, csont kanalak, női hajtűk, bronz és csontból, stílusok, tükör-darabok ércvegyületből, sezegek, bronz lózabla, stb.

8. A rómaiak itteni telepén létezett üvegolvasztó kemen-czének szürke színű téglája, melyen az olvadt üveg most is rajta van.

9. 3 soros feliratu római téglá.

10. Római ezüst- és bronz-érmek, pénzek, melyek közül fordul-tak elő Tordán a Krisztus előtti köztársaság korából is; a császár-rok érmeiből pedig a következők sorrendben van össze állítva a gyűjtemény :

Octavianus vagy Augustus, 30-tól Krisztus előtt, 14-ig Krisz-tus után; — neje Livia; veje M. Agrippa; unokája Agrippina.

Tiberius, 14-től 37-ig Kr. u.

Caligula, 37-től 41-ig Kr. u.

Claudius, 41-től 54-ig Kr. u.

Nero, 54-től 68-ig Kr. u., neje Poppea Sabina.

Galba, Ottó, Vitellius, 68-tól 69-ig Kr. u.

Vespasian, 69-től 79-ig Kr. u.

Titus, 79-től 81-ig Kr. u.

Domitian, 81-től 96-ig Kr. u.

Nerva, 96-től 98-ig Kr. u.

Trajan, 98 től 117-ig Kr. u.

Hadrian, 117-től 138-ig Kr. u., neje Sabina.

Antonius Pius, 138-től 161-ig; neje Diva Faustina.

M. Aurelius, 161-től 180-ig; neje Faustina junior.

Lucius Verus, M. Aurél uralkodó társa, 161-től 169-ig; neje

Lucilla.

Commodus, 180-től 192-ig; neje Crispina. Pertinax ellen-császár.

Septimius Severus 193—211. neje Julia Domna.

Sept. Géta, 211-től 212-ig.

Caracalla, 211-től 217-ig; neje Plautilla.

Macrinus ellencsászár, és fia Diadumenianus.

Heliogaball 118 től 222-ig; neje Julia Paula.

Alexander Severus, 222-től 235-ig.

Maximianus Thrac, 235-től 238-ig.

Gordianus III., 238-tól 244-ig.

Aval Fülöp, 244-től 249-ig; neje J. Otacille Severa.

Messius Decius, 249-től 251-ig; neje Etruscilla.

Trebonius Gallus, 251-től 253-ig.

Valerianus 253-től 260-ig.

Gallienus, 260-tól 268-ig; neje Salomina.

II. Claudius, 268-től 270-ig; fivére Quintillus.

Aurelianus, 270-től 275-ig.

Tacitus, 275-től 276-ig.

Probus, 276-től 282-ig.

Carus és Carinus 282-től 283-ig.

Numérianus, 283-től 284-ig.

Diocletian, Constantius Clorus 284-től 305-ig.

Galerius, 292-től 311-ig.

Maxentius, I. Nagy Constantin 306-től 337-ig.

Licinius 307-től 323-ig. II. Constantin 337-től 340-ig.

II. Constantius, 335-től 361-ig. Julian, 361-től 363-ig.

Jovian, 363. I. Valentinian, 369-től 375.

Gratian 364-től 383-ig. II. Valentinian, 383 től 392-ig.

Valens 364-től 378.

11. Magyar királyok érmei, Szent Istvántól kezdve mostanig.

S ha az elmondottakhoz hozzávesszük, hogy a régi Turda-ár helyén, a szomszéd várfalvi várban, az Ybla kertben mennyi

érdekes dolgot lehetne napvilágra hozni, — eltekintve a sok elkallódott tárgytól — sajnálni lehet, hogy nem akadt e vidéken, ha már egybeült nem, valaki korábban is, a ki nagyobb figyelemre méltatta volna ezeket a dolgokat. Persze a kiknek szoros kötelességök volna ilyenekre figyelni, nem bujkálnak a földre, hanem várják, hogy mint a manna az égből, hulljon le egy nagy isten-nyila — valahol Kolozsvár tájékára, a melyhez már volt is egyszer szerencséjük — s azt nagy büszkeséggel helyezik el a muzeumba.

Közlí Borbély György.

Ne csak mindig előre, hanem vissza is tekintsünk és az elért eredmények serkentsenek fokozottabb, lan-
kadatlan tevékenységre.

Kolozsvár.

Br. Feilitzsch Arthur.

... Annyi szeretettel vagyok Magyarországnak köz-
művelődése iránt, hogyha hatalmamban és tehetségemben állana, minden népek bölcsességének összegét, más szó-
kkal mindasoktat az értelem-derítő és szivnemesítő, nagy
igazságokat, melyeket a művelt emberiség conscientiájában
megtapsolt, birtokává tenném.

Torda.

Szabó Géza.

Touristaság és tudomány.

A mi közönségünk a turistát csak mint különöz hegymászót tekinti, melynek egyedüli célja, sportszerűleg mennél több méternyi magasba mászkálni s a kiállott fáradságok után jóízűen enni s nagyokat — — inni!

Lehet, hogy ebből a fajtából is van, de a dolgot behatóban és elfogultság nélkül vizsgálva, hamar nyilvánvaló lesz annak céltudatosabb és nemesebb hivatása.

A szenvedélyből eredő hegymászás már nem sport, hanem élvezet, mert honnan ered a nagy gyönyör, melyet élvezünk, midőn magas hegycsúcsokra igyekszünk ziháló kebelrel? Először is nagy élvezetet nyújt, ha oly üde és éltető levegőt szívhatsz ember, melyet a lapályok pora és kipárolgásai meg nem fertőzettek; egészen újjászületve érzi magát, midőn azt a megfíjtó légműrt élvezheti. Mennél fölebb hágunk, annál ritkább a levegő, mélyebb léleketeket kell vennünk, hogy tudónket kielégíthessük, a mell kitágul, az idegek megfeszülnek s a lélek felvidul és önértetre ébred. Izmainak ereje és rugalmassága lehetővé teszi, hogy a mélysegeket átutorja, hogy a meredek oldalakon magát fenntartsa. Ezer alkalma van meggyőződni, hogy életével játszanék, ha egyensúlyt veszve lezuhanna, s épen a veszélynek ezen tudata, párosulva az erő és ügyesség kellemes érzetével, megkettőzötti lelkeben a biztonság érzetét.

S mily gyönyörrel emlékszik aztán vissza fölmászásának legesekélyebb körülményére is; a hegyoldalról levált s tompa morajjal lezuhant kődarabra. a gyökérre, melybe kapaszkodott, hogy a meredek sziklafalon felmászhasssék, a forrásra, melyből égető szomját oltá, a hőmezőre, melyben olykor térdig süppedve oly nehezen haladhatott, s végül a legfelső csúcra, melyről a hegyek, völgyek és síkságok végtelen panorámáját egészen a ködbe vesző látóhatárig áttekinthette! Ha aztán távolról látja meg azt a csucot, melyet annyi fáradság árán győzött le: gyö-

nyörködve fedezi föl, vagy találgatja szemével az utat, melyen a völgy patakjától, a hótól felérő tetőig eljutott. Ugy érzi, mintha érette emelkedett volna a felhőig, hogy bizonyosságot tegyen akaraterejéről, izmainak rugalmassága és kitartásáról.

A hegymászás által nyújtott érzéki élvezet lassanként fokozódva átmegy az ezzel kapcsolatos szellemi gyönyörbe, mely a különböző természeti tüneményeknek véletlen és közvetlen megismerése közben azok valódi okának és eredetének, valamint eredményeinek megfigyelésére ösztönöz.

Színről színre látja az ember a víznek és szélnek kotró munkálkodását, a vízszintes vagy felgyűrött roppant lerakódásokat, szemléli a kemény sziklatömegeket, melyekből e rétegzetek épültek, s ha valamely csucsról széttétekintve maga előtt látja az egész hegyalkotványt a maga szakadékaival, kidudorodásaival, hőmezőivel, erdőségeivel, rétjeivel egyetemben. Maga előtt látja azt a munkát, melyet a geológiai erők évezredek alatt végeztek. Mindezeket szemlélve és figyelemre méltatva, hogyan ne ébredne fel a tudásvágy a *geologia* iránt?!

A nap emelkedik, — sugarai melegebben sütik a hegyek és halmok déli lejtőjét és sötét foltok keletkeznek mindenütt, a melyek napról napra nagyobbodnak; a tavasz első lehellete megrezdül. Mohón szívja magába a föld e hó olvadásából származó nedvességet. Még el sem olvadtak azok a hófuvatagok a bokrok között, a hagymás és kitelelő növények már a nap elé tárják leveleiket s virág kocsányukat. A fűvek megsárgult szalmája, az őszi vihartól le nem tört dudvák kiaszott szürke kőrója mögüll élékacsint az első zöld.

A látszólag kihalt földből növények bujnak elő, rügyek fakadnak és bimbók feslenek s leirhatlan díszbe öltözik erdő és mező. A naponként szaporodó és végtelenül sokféle virág pompája mind hatalmasabb és hatalmasabb varázslattal fogja el lelkünket annyira, hogy utóvégre még a legridegebb gigerliben is föllángol a szép iránti hódolat.

Folytonos vándorlásában önkénytelenül megszemléli, hogy a berkek és mezők, erdők és hegyek, rétek és sziklák díszítése nem egyhangú hasonlatosság, de bálumások és egymástól teljesen eltűt változatában bizonyos okozat, bizonyos illetékesség uralma rejlik.

A „művelt“ névre számottartó egyén mérlegelni kezdi tudásának fogyatékoságát, s fölébred lelkében a *növényismeret* vágyának nemes szenvedélye!

A növénynyel egyidejűleg felszerken az állati élet is. Még el sem tűnt teljesen a tél utolsó nyoma, már megjelennek az

A Földházaudak, délkeleti végén szép mocsarokat nyújtó óriási sziklatömböt ábrázol a kép, melyet Szarvas Lipót mérnök műkedvelő fotográfusa vett le, mikor egy áramhálózat tornáca föléjárta, derült kedélyjével élvezte vala a természetnek és szabadságnak fenségét.

őszkor eltávozó vándormadarak; mikor pedig a tavasz valósággal beköszönt, megnyitják a téli alvók is földalatti odujukat, melyben a sany aru évszakot megdermedve töltötték, és miként a vándormadarak az állandókhöz, hozzácsatlakoznak ők is azok-

hoz az emlősökhöz, melyek az ittoni téllal szembenéztek, vagy legalább ébren bírták kiállani. Velök ünnepli a bogárság is a feltámadás ünnepét, a mint a védő rejteket ők is elhagyják, vagy átalakulásuk utolsó állapotából, a bábból előteremnek; és épen ugy bujnak elő téli menedékhelyükről a csuszómászók, a békák, a gyíkok és a kigyók, hogy már az első napsugarakban élvezzék az áldáshozó meleget, a mely őket tevékenységre serkenti, s életök erejét meghozza. Élénkül mező és erdő, a tarka szárnyu pillangó virágról virágra szállva fürösztü a nap sugarai-ban csillogó szárnyait; a fáradságot nem ismerő méh vig züm-mögéssel kutat a rég nélkülözött méz után, s míg a lég prima-donnája, a lebegő pacsirta vigan trillázva éneklí a magasban üdvözölő hymnuszát, a berkek mélye epedő szerelmi dalától zeng a földmilének. Ébred, él és örvend a földnek minden osztályu lakója!

Lehet-é ember, ki meghatottság nélküli szemlélni tudja a természet titokzatos életének évenként megújuló nyilvánulásait, s föl ne ébredjen lelkében annak szereplői iránt a rokonszenv!? Ha e hangulathoz a tudás vágya is csatlakozik: megszületett a *zoologus*.

Fűzhetnök tovább is a szemlélődést, nyomatékka nyilvánvalóvá tehetnök a nemzetgazdasági, anyagi hasznot is, melyet közvetve vagy közvetlenül a turisztaság megerem, de — hála érte a kor haladó szellemének — mai napság már alig hiszük, hogy valaki a turisztaságot léha és üres kedvtelésnek tartani elég elfogult lehessen!

Torda.

„ff.”

Szeretem, ha jobban szeretnek, mint én szeretek.

Mint a gyopár, mely elszakítva szülföldétől, leszakítva tővétől, megtartja ezedeti színet, alakját: legyen olyan a honszeretet lángja, mely szívünkben ég, hogy szívünk bármesse veszt, és mindig változatlanul egyformán lobogjon!

Torda.

Inecs Margit.

Torda város diszpolgárai. I. Báró Kemény György.

Bárá Kemény György.

Bárá Kemény Györgyöt 1885. július 28-án választotta diszpolgárává Torda város közönsége, 64. kgy. szám alatt hozott

Ugyanekkor egy négy tagu bizottságot is küldött ki Velits Ödön polgármester, ügyvéd Szabó Lajos az invitványozó, nyug. kir. trvszéki bíró Weress Károly és főjegyző Nesselfeld Miklós személyében, az oklevélnek Budapesten leendő átadására.

De ez már nem ment olyan könnyen.

A hogy a közgyűlés 55. sz. határozatának jegyzőkönyvi kivonatát, a melyben díszpolgárrá lett megválasztását hírül adtuk — vette, a következő levelet intézte Velits Ödön polgármesterhez, kihez a sógerségi viszonyon kívül (Velits Károly neje t. i. Orbán leány volt) bizalmas barátság is fűzte.

Orbán Balázs.

mely levélben szerényen tiltakozik az ünnepélyes átadás ellen a mely megérdemli, hogy mint egyszerű, nemes léleknek megnyilatkozása, itt megörökíttessék.

„Széjkefürdő, u. p. Székely-Udvarhely
1889. Szept. 24.

„Velits Ödön polgármester urnak

Tordán.

„Kedves Ödön barátom!

„Buskomoly az idő, 10 nap óta zuhog az eső szakadatlanul, a közel

hegyeket hó borítja, az ember a szobába zárva meleg kályha mögül lesi a rohanó felhőket s félve nézi a ragyogó hóval borított bérczeket, mert — a törökbuza még éretlen s egy hóbaratt tönkre teheti az egyetlen sikerült termésünket is, az adóvégrehajtó pedig nem tekint arra, hanem elbeszéli utolsó haszonmarhánkat is. Mindezt azért beosatom előre, hogy megértessem veled, hogy az ember ily viszonyok közt nem szokott valami virágos kodályhangulatban lenni, meg hozzá beteges is, mint én; gyomorhuruttal bajlódom . . .

Mind e miseriák között hidd el, hogy jótékonyan hatott az én lelkemre Torda város képviselő tőstületének átirata, melyben tudatja díszpolgárrá való megválasztatásomat.

Tulajdonán a szerényedem, ha titkolnám a feletti örömemet, ha elpalástolnám annak felderítő hatását; mert én, a ki a hatalomtól jöheto mindennemű jutalomtól — mint lealázótól irtózom, és oly érzékeny és hálas vagyok az olyan kitüntetések iránt, a melyek a polgártársak rokonszenvének kifolyásai s a melyek fölemelnek és a szív érzelmeit érintik.

Hálásan veszem tehát s legfőbb jutalomnak tekintem Torda városának o nem várt és meg nem érdemelt kitüntetését; csak egy kívánságom van, az, hogy a díszoklevél átadásánál mellőzzetek minden költséges külsőséget, bizottság általi kézbesítést. Én a személyemet illető ünnepélyességeket a lehetőleg kerülni szeretem, mert azok mindig esekélyeségem érzetét hozzák felszínre és előtérbe, s akkor mindig kellemetlenül vagyok érintve, oly formán érzem magamat, mint a ki egy fényes, de nehéz foggyervezet alatt roskadozik.

Én szerény, igénytelen és érdemtelen munkása vagyok a közügynek, egyszerű polgár, a ki leginkább illet meg az egyszerű posta általi kézbesítés, ez védi az én szerénységemet s nom szállítja alá a kitüntetés erkölcsi értékét.

Azért legkedvesebb úgy lesz reám nézve, ha mellőzitek a bizottság általi kézbesítést s elküldi nekem a megbízott Tanács a díszoklevelet postán Budapestre, a hová ha egészségem megengedi jövő hó 20-ka tájját utazom fel, káivintér 7. szám alatti lakásomra.

Ha azonban nem vehetné rá a megválasztott kézbesítő küldöttséget ez egyszerű eljárásra: akkor is inkább monjen Mohamed a hogyhez, mint a hegy Mohamedhez, ez esetben is inkább kész vagyok felmenetelem alkalmával megállapodni Györesen Betegh Ferenc barátomnál, hol a küldöttség átadhatja a díszoklevelet, sőt még ha kívánjátok, arra is elhatározánám magamat, hogy Torda városát is felkeresem s ott átveszem; de semmi esetre sem akarnám tul nemes lelkületetek készségét, s irányomban tanusított jó indulatokat még anyagilag is megadóztatni, s főleg ily kellemetlen időszakban a bizottságot hosszú s költséges utazás kellemetlenségeinek kitenni.

Beszéltétek meg a dolgot s légy szives elhatározástukat velem tudatni. A legszívélyesebb üdvözléssel maradó jó barátod

Orbán Balázs s. k.

Természetes dolog, hogy ilyen tiltakozásra — az ánnepélyes átadásról le kellett mondani s a diszoklevelet postai uton kézbesíteni — miután erre az engedély a köszegyűlést már előzetesen kellett kérve.

Ezután aztán nemskára meghalt. A város küldöttség által képviseltette magát a temetésen s díszos koszorút küldött ravatalára.

Nyugodjanak esendően az önzetlen hazafi porai a Szojke-fürdő árnyas fái alatt.

Nesselfeld Miklós,
v. főjegyző.

Orbán Balázs.

1830. febr. 3. — 1890. ápril 18.

„Gondolj merészet és nagyot és tedd rá életedet.
Nem vész el sommi szin alatt, ki el nem esüggedett.“

Orbán Balázs életéről egy pár vonást akarván írni a képhez, a költőnek ez a szép és igaz mondása jött tollamra. Az t gondolom nehezen találhatnék ennél jobban megfelelőt, mert Orbán Balázs a költő követelésének eleget tenni teljes erejéből igyekezett. Már mint ifjú félelmet megvető bátorsággal indult keletre, hogy ott meglássa a keresztény világ bölcsőjét s az ókori kultúra romjait. Utjáról beszámolt egy hat kötetes műben „Utazás keleten.“ A mikor a könyvet írta még csak harmincz éves volt.

A külföld után szülőföldjének, az általa imádozt székelyföldnek szentelte erejét, pénzét és idejét. Mese, sőt regeszertü dolgokat beszélnek székelyföldi utjairól. Minden községet, minden nevezetes családot megjárt, minden templomot, várat, ormot, tornyot, minden völgyet s sziklát, melyhez valamely emlék fűződött, lefényképezett saját szerszámával. Irat és könyvtárak, régiséggyűjtemények és nyomtatott művek, ha tárgyára adatot tartalmaztak, nem kerültek ki figyelmét. Egy személyben minden akart lenni, s a kik nem ismerték, hanem csak bírálni szerették, sok hiányt fedeztek fel műveiben (Székely föld leírása 6 kötetben), feledvén, hogy ő uttörő, alapvető munkát készített csaknem minden segítség nélkül.

Aranyszék mellett Torda város monographiáját is megírta. A szeretet munkája volt ez is, mint a többi a legkisebb haszon vagy dicsőség keresése nélkül.

A nagy magyar hazának is megette a szolgálatot. 1871-ben országgyűlési képviselő lett s attól kezdve haláláig nem engedett senkinek a képkedésében, s a haza függetlensége eszméjéért való küzdelemben. A követválasztásokon oly fáradhatatlan, oly önfeláldozó volt, a milyen senki. Az egész hazán keresztül mindenütt, minden választásnál jelen akart lenni. Szónokolt, tüzelt, lelkesített a beszédnek minden lehető fogásával, de önzetlen és tiszta honfui érzelemmel. A függetlenségi párt elnöke Irányi „fáradhatlan bajnok“ czimmel tüntette ki.

Mindig és minden ügyben tiszta idealismus vezette s ez követelte meg tőle, hogy a mistikus katolikus egyházból kilépjék s a „puritán“ unitáriusnak legyen tagjává.

Olyan rabja volt eszméinek, hogy azok érdekében csaknem mindent megtagadott önmagától. A külső pompát gyűlölte, születéssel örökölt bárói címét elhagyta, s a mit lehetett, mindent megvont szájától, hogy eszményeinek minél többet hagyhasson. „Földi javai egy részét, azt a részét, mely leginkább szerzeménye volt, a hazai közművelődés, a fajmegmentés oltárára szentelte! Családdal nem lévén megálva, a magyar népet tekintette családjának.“ A haza nevében az E. M. K. E.-nek hagyta tövisi birtokát s 4000 frtot; a haza után a székely unitáriusokat tette örökösévé: azok keresztúri gymnasiumának hagyott 4000 frtot

Orbán Balázs rendkívül tudott szeretni. Ennek tulajdonítandó összes munkássága. Halálakor nagyon sokan siratták meg őszinte mély fájdalommal. E sorok írója a néhaiinak egy néhány jó barátja segítségével egy könyv- emléket emelt számára.

Ugyanakkor a Dávid Ferencz-egylet egy kömélik alapját. Vajjon mikor épül fel az emlék, a melyet ő elismerésül és példaadás okáért megérdemelt?

Kolozsvár.

Boros György.

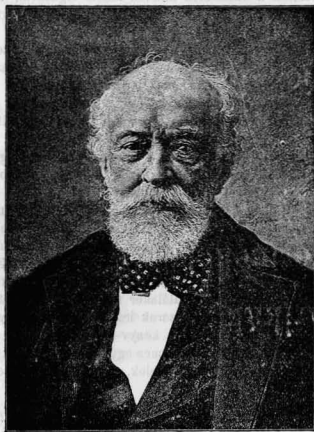
III. Kossuth Lajos.

A városi Tanács kezdeményezésére 1889. decz. 12-ről egy lelkes hangú indítvány lett kibocsátva *Kossuth Lajos* diszpolgárrá leendő megválasztása tárgyában.

Az indítványt rövid pár óra alatt 88 képvisleti tag

irta alá s a szept. 18-ra, e tárgyban kitűzött közgyűléshez tárgyalás végett be is terjesztette.

Erre a közgyűlésre a Tanács és képviselői tagjai tünepi díszben jelentek meg s a főjegyző által előterjesztett és indokolt indítványt állva hallgatták végig, s

Kossuth Lajos.

azt kitörő éljenzés között 66—889. sz. a. határozattal emelték.

A díszesen kiállított oklevél Kolozsvárt készült Ince Elek intézetében és 115 frtba került s már szept. 29-én posta útján Turinba el is küldetett.

A városi főjegyző által készített oklevél szövege a következő:

„Mi Tordaváros képviselő testülete és Tanácsa adjuk tudtára mindenkinek, most élőknek és jövődöbelieknek, hogy midőn mai alulirt napon Torda város tanácstermében rendes havi közgyűléstink megtartására egybegyűlve lettünk volna, nyolczvannyolcz városi képviselő indítványára

udvardi Kossuth Lajost,

magyarország nagy Fiát, volt kormányzóját, 1848-iki szabadságharcunk vezéralakját, ki a hazánk három százados küzdelmeiben elernyedett nemzeti közszellemet hatalmának és fenségének öntudatára ébresztette és örökhírű harezok küzdelmeinek, soha el nem hervadó babérokot termő mezejére vezérelte; ki áldásos törvényhozói működésével Magyarország rendi alkotmányát a haladó kor fejlettebb követelményeivel összhangba hozta; ki nemzete boldogságáért hevülő szívének minden lüktetését, nagy elméjének minden gondolatát, dicsőségtől körül sugárzott életének minden pillanatát hazájának és nemzetének, nem múlt édekei megvalósítására szentelte; ki védelmi harcunk fényes napjának leáldoztával, Magyarország kardrahányt és lánczokba vert szabadságának új életre keltéséért a világ ítélőszékére applelált s az elesett óriás koporsójánál a népek és nemzetek, a koronásfők és hatalmaságok nagyrabecsülésének, tiszteletének és jóakaró részvételének — nem halotti — hanem a szabadulás és feltámadás ígérő-földere vezérlő szövétnekét gyűjtotta meg; ki a csapások óriási sulya alatt s majdnem félszázadot tevő számkivettetésének örömtelen napjaiban is, mint Mózes égő csipkebokra, hazánk közéletének

minden nyilvánulását, minden alakulását tenkölt szellemének, ragyogó tehetségének hatalmas igéivel világitotta be:

Tordaváros diszpolgárává

kitörő, általános lelkesedés között egyhangulag megválasztottuk s nagy Hazánkfiát mindazon jogok és javadalmak részesévé tettük és rendeltük, melyekkel Torda város polgárai jelenleg birnak, avagy a jövőben birni fognak.

Kossuth Lajos 1848-ban.

következő levél kíséretében küldetett el:

„Sz. 6702—889.
VI. 843.

„Mélyen tisztelt Kormányzó Ur!

„Magasztos örömmel tölti el kebleinket azon rendkívüli szerencse, hogy Tordaváros Képviselő Testülete

Minek nagyobb hitelül és jövőbeli emlékezettül adjuk ezen, városunk polgármestere és főjegyzőjének aláírásával ellátott és szokott pecsétünkkel megerősített diszpolgári oklevelünket.

Kelt Tordán, 1889. évi Szentmihály hó 18-án tartott képviselői közgyűlésünkben.

Ezen oklevél a

f. évi Szentmihály hava 18-án 66. sz. a. kelt határozatának érvényt szerezni — nekünk jutott a kiváló megtiszteltetés.

Teljesítjük is ezen kedves kötelességet a hazafiai érzés azon önként áramló melegsége és fenkölttségével, a mely mindannyiszor betölti minden igaz magyar egész

valóját, valahányszor Kormányzó ur nagy alakjának, multjának, egész élettörténetének — a magyar nemzet rajongó szeretetéből emelt Pántheonába belépni saruit megoldja és a mely irigyletté teszi ezen szerény lapokat, melyek állandó otthonúl vágyakozó lelkeink turini Mekkáját jelölte ki városunk polgárságának igaz tisztelete és soha el nem muló szeretete.

Kossuth Lajos 1849-ben.

Megilletődéssel sóhajtuk utána Róma nagy dalnokával: „Vade . . . litera sermonis . . . fida ministra.“

S midőn mély tiszteltel és lelkünk egész melegével arra kérjük Kormányzó urat, hogy szeretetünk és ragaszkodásunk emez erőtelen és gyarló tolmácsát kegyesen elfogadni méltóztassék, — engedje meg mélyen tisztelt Kormányzó Ur, hogy most már, mint városunk büszkeséggel vallott legnagyobb polgárának — az elszakíthatlanul megkö-

tött szent frigy újabb láncszeme gyanánt — városunk monografiáját is egyidejűleg megküldhessük.

Hosszu életet és az ég bőséges áldásait kérve a mélyen tisztelt Kormányzó ur hazafiai gondoktól megöszült fejére — mégkülönböztetett mély tisztelettel vagyunk és maradunk

Kormányzó Úrnak“... stb.

A diszoklevél elküldése után azonban hónapok és évek teltek el — de a várva-várt választ nem kaptuk meg — s nem is fogjuk már megkapni sohasem! Azóta meghidegültek már azok a drága kezek, melyek annyi örökbecsű emlékekkel tették gazdagokká azokat a levéltárakat, melyek elég szerencsések voltak sajátkezü levélének birtokába juthatni.

Nyugodjék csendesesen városunk legnagyobb diszpolgára az édes hazai földben, s álmainak megvalósulása hozza meg a kiengesztelődést tengernyi szenvedéseieért.

Halálának lesújtó híre a város képviselő diszokgyűlést tartott, melyben a főjegyző méltatta halhatatlan érdemeit.

A közgyűlés a családnak Turinba részvétáviratot, a temetésre pedig Budapestre 10 tagú küldöttséget küldött s élő pálma és babér levelekből díszes és értékes koszorút helyezett a ravatalra, s a temetés napján a főtéren ezer és ezer ember jelenlétében gyászisten-tiszteletet tartott a város lakossága.

Örök büszkeségünk lesz minden időkben, hogy bár rövid időre — de mi is magunkénak mondhattuk.

Torda.

Nesselfeld Miklós,
v. főjegyző.

Kossuth Ferencz és Lajos — Tivadar nevelőjökkel.

Édes magyar népem!

— Visszaemlékezés Kossuth temetésére —

Rólád gondolkozom édes magyar népem,
Mikor elmerengek egy fenséges képen,
— Édes magyar népem.

Szívemből e képet semmi ki nem irtja,
Szerelem, csodálat oda úgy beirta,
— Semmi ki nem irtja . . .

Amint meghallottad sirni a harangot,
Letetted a kapát: Gyászba hű magyarok!
— Sirnak a harangok . . .

Kioltád a tüzhelyt, a zaj mély csendbe fult,
Hajolni nem tanult térded a porba hullt,
— A zaj mély csendbe fult . . .

És láttalak sirni egy koporsó mellett,
Kiomló könyvedben sirt az egész nemzet,
— Egy koporsó mellett.

Szerelmednek gyászát csodálta a világ:
Halálból élet kél, sziklán nő a virág . . .
— Csodálta a világ . . .

Érezted: ott gyászol a szabadság lelke,
Mely a bilincseket lábadról levette,
— A szabadság lelke.

Megmutattad, hogy az, ki hazád szeretle,
Szerelmes lelkeddel, mint van megszeretve,
— Ki hazád szeretle . . .

Ki-kizárándoklok, nézem Kossuth sirját,
Hol imázó hívek könyveiket sirják,
— Nézem Kossuth sirját.

Gondolkozom mélyen: e nép mit megtenne,
Hogy ha megérténék, a mi lakik benne,
— E nép mit megtenne . . .!

Dús lombokat hajtó ósalkotmány fája.
Testvérnemzeteket gyűjtene alája,
— Ósalkotmány fája.

Aztán visszatérne Hunyad dicsősége,
Szép virágos útján, ezer áldás, béke,
— Hunyad dicsősége . . .

Multadban, jövődben, édes magyar népem,
Ígézó szivedet, lelkedet megértem,
— Édes magyar népem.

És naggságod előtt, miként Kossuth mondta,
Meghajtom a fejem, lehullok a porba,
— Miként Kossuth mondta . . .

Budapest. Fülei Sz. Lajos.

Kossuth diadalutja.

Gyere haza Kossuth! Jaj de régen várunk!
Hamvadó szived lesz a mi szent oltárunk.
Ott mondjuk el azt a régi imádságot,
Ott támasztjuk föl a régi szabadságot.

Robog a koporsó lobogó zászlóval,
Valamennyi harang magától megszólal,
Rákóczinak lelke száll előtte zúgva,
Fényes seregével, mint a hadak utja.

Messze sötét, mozgó, futamodó árnyak:
Börtönök, rablánczok, megtépett sasszárnyak,
Zsarnokok, hóhérok tűnnek el az éjben . . .
Kossuth előtt a nép földre borul mélyen.

Nemzeteknek gyásza huzódik utána,
Ragyogó csillagot hint az ég utjára,
Gyöngyöt szór a tenger hulláma szereszét,
Cziprusfa, babérfa hullatja levelét.

Robog a koporsó . . . már ott a határon!
Mély sóhaj reszket át szép Magyarországon.
Véges-végig rendül, megrázkódik tőle
Édes dobbanással a haza szent földje.

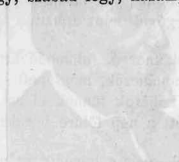
Csodás moraj támad . . . sirok nyiladoznak . . .
Kélnek a honvédek, koszorus halottak.
Dicsfénynyel övezve, hős Petőfi szárnyal,
Szive fölött lantját pengeti kardjával.

Damjanich is száguld szilaj paripáján,
A bitófát tartja széles, erős vállán,
Megmozdul a haza minden temetője,
Kiáltás hallatik: előre! előre!

Bűg a tárogató, a trombita harsan,
Kardok csattogása hallik a magasban
Rohan a nagy sereg, mint a hadak utja,
Csatazaj a földet, az eget bezúgja.

Robog a koporsó . . . Szabadság vezére
Villám, dörgés közt ér a haza szívére.
Az ő lelke tört át a harc dörgő szaván:
„Áldott légy, szabad légy, hazám, édes hazám!”

Budapest.

Pósa Lajos.

IV. Jókai Mór.

Jókai Mórt, a koszorus regényírórt az 1893. május hó 3-án tartott közgyűlés 37. sz. a. hozott határozatával, *Velits Ödön* polgármester indítványára egyhangulag választotta meg a képviselést városunk diszpolgárává.

A diszpolgári oklevél, melyet a város főjegyzője fogalmazott, a következő:

„Mi, Torda város tanácsa és képviselőtestülete, adjuk tudtára mindenneknek, most élőknek és jövődöbelleknek, hogy midőn mai alulirt napon városunk tanácskozási termében rendszeres havi közgyűlésünk megtartására egybegyűlve voltunk, *Velits Ödön* polgármester indítványára

Jókai Mórt,

a magyar regényirodalom ékes tollu nagymesterét, a koszorus költőt, a magyar teremtő szellem utólráhetetlen megnyilatkoztatóját, — ki félszázados írói munkássá-

Jókai Mór.

át nagy elméjének bámulatos tehetségeivel, ragyogó fantáziájának szívrávan színeivel, kedélyvilágán ak arany esőjével évtizedeken át édes csalódsában, elandáltó mámorban ringatta minden igaz magyar és minden nyelvű olvasójának kedély- és szívvilágát.

Ki az első emberáradat hatalmas hőmpölgéséből kiragadott, ezer és ezer álnak lelki világának művészi mintázása és festésében az emberi jellemek legideálisabb remekeinek adott életet s a szép, a jó és igaz örök eszméinek igéivel, a lángoló hazaszeretet meglevenított fensőges alakjaival, mint egy újkori próféta tanítva és oktatta, buzdítva és bátorítva, lelkesítő és felemelve vándorolta be a palotákat és kunyhókat, mi által magát Magyarország és a magyar nemzet örök hálájára érdemesített: ötven éves írói jubileuma alkalmából

Torda város diszpolgárává

kitörő lelkesedéssel és közfelkiáltással megválasztottuk s mindazon jogok és javadalmak részesévé tettük és rendeltük, melyekkel Torda város polgárai jelenleg bírnak avagy a jövőben bírnai fognak.

Minek nagyobb hitelül és jövőbeli emlékezetül adjuk ezen, városunk polgármestere és főjegyzőjének sajátkezi aláírásával ellátott és szokott pecsétünkkel megerősített diszpolgári okleveleinket* stb.

A diszpolgári, gyönyörűen kiállított oklevelet a f. évi január 6-án tartott jubiláris ünnepély alkalmával, egy, polgármester *Velits Ödön* elnöklelte alatt: *Füzi Sándor, Nagy Olivér, Gombos László* és *Nesselfeld Miklós*ból álló küldöttség vitte Budapestre és adta át az ünnepeltnek.

A megtiszteltetést a költő egy január 20-án kelt szép levélben köszönte meg és a küldöttség minden tagjának arcképeét küldötte meg.

Ad multos annos!
Torda.

Nesselfeld Miklós,
v. főjegyző.

„Niszlelkűek csüggedhetnek csak a magyar nemzet jövőjén, igaz hazafiak ennek biztos reményében munkálkodnak közre, nagygyá emelkedésre.

Budapest.

Gróf Bethlen Gábor.

Minden Emke-tagot mentsen meg a sors attól, hogy gyermekei az én hivatalomra szoruljanak.

Torda.

Gál Zsigmond,
arvaszoki úlnök.

E. M. K. E.!

Ha zászlód alatt mindenki küzd, kit a hon ege betakar: győztél. Akkor szabad és győzhetetlen lesz a magyar s örökön él.

Hajdu-Nánás.

Kállay Jenő.

A „kalotaszegi varottások” magyar nemzeti szempontból megbecsülhetetlen és végeredményükben előre ki számíthatatlan értéket képviselnek.

A havasok között kultur-missziót teljesítenek.

Copánfalva.

Deméy Endréné,
áll. isk. tanítónő.

Minél több templomban hirdessük magyar nyelven a hazaszeretetet.

A Bocskaiak, Bethlenek és Rákócziak lobogóin ez volt felírva: *Istenért, hazáért és szabadságért!*

Nyárad-Szent-Márton.

Fazakas Lajos,
unitárius pap.

A közegészségügynek egyik erős alapja az — intelligencia.

Torda.

Dr. Szentpétery Lajos,
megyei főorvos.

Legyen magyar a szó, a dal, az imádság . . .

. s lesz nemzeti nagyság.

Torda.

L. Fekete Eszter.

Az aranyosszékiek tánca.

Amikor néhány faluban, melyek nem régiben Aranyosszék nevezete alá tartoztak, az a jó szokás van legények és leányok között, hogy Szent-György napjától Szent Mihály napjáig, minden vasárnap délután táncba járnak. E tánczsal járó szokások, továbbá a táncz sajátos volta, meg a táncz közben kipattanó érzelmek nyilvánulási módja érdekelhetik a népelet tanulmányozóját: legyen szabad tehát ezekről szólanom.

Sz. György napja előtt néhány, rendszeren a katonaságot kiszolgált legény megfogadja a *mózsikátsokat*, (rendszen három) megalkuván velök 20–30 frtban s ugyanannyi litervéka búzában, melyet a legények fizetnek. A leányok is adnak 20–30 krt, u. n. húrpénzt. Ennyi a komenczió egyik fele; másik: hogy a cigányok minden vasárnap délután, továbbá pünkösöd 3 napi ünnepén szintén délután és éjjelen valamelyik leányos háznál mózsikálni tartoznak. A kötelezettségen túl, a leányok régi szokás szerint fejenként egy-egy vasárnapi délebbédet adnak a cigányoknak.

Hogy a cigányok bérüket illetőleg biztosítva érezzék magukat, jogukban áll a fiatalsgból két legényt kezesnek felkérni, illetőleg kijelölni; de e jogot soha fel nem használják, mert a legények közül mindig akad önkényt vállalkozó.

A kezeség eredetileg csupán köteleességi tisz volt, később azonban a jogok egész láncolata füződött hozzá, mert a kiváltságos helyzetben a köteleességet is jognak tekintik.

Igy gondoskodnak a kezesek a cigányok bérének begyűjtése mellett azoknak a pontos jidőben való megjelenéséről, a táncz helyiségnek, mely mindig valamelyik gazdaembernek a csütre, tisztántartásáról, esetleg zöld galyakkal való feldiszítéséről; náluk jelentkeznek, a kik a tánczhoz hozzá állanak, ők fogadják a más falubeli uri — vagy legény-leány vendéget, ők kínálják meg őket tánczsal (ha 2–3 uri vendég van, azoknak

tiszteletére külön huzatnak *dácsol* vagy ha az idegen legény kihívólag viseli magát: engedelem nélkül áll fell a tánczhoz, megtiltják a zenélést. Végül: kivételes esetekben ők adják meg a felmentést a czigányoknak, ha ezek talán másutt is el vannak foglalva.

Tánczhelynek valamely tágas csűrű szemelnek ki — lehetőleg leányos háznál — s ha ezt elkapták, viszontszolgálat fejében egy nap, arat vagy kapál az ifjúság a csűrűre a gazdának.

A melyik ifju (16 éves), vagy leány (14–15 éves) a tánczhoz állt, többé nem gyermek, hanem *legény*, v. *lány*, s a házi nevelésnél tekintettel vannak erre a szülők. A testi fenyték alkalmazása ezután ritkább, vagy épen ritka; a legény tarthat szeretőt, elmeheit hozzá, udvarolhat neki, a leánynak szabad elfogadnia azt.

E tánczmulatságok igen látogatottak szoktak lenni, mert a fiatalság mellett a gyermekeknek és asszonyoknak is ez a gyűlőhelye. Míg a menyessék s fiatal asszonyok bent a csűrben, mint néző és néha tánczoló közönség vannak jelen, addig a gyermekek a csűr háta megett csinálják ugyanazt, mit a felnőttek benn.

Az az ő táncziskolájuk.

Csak egy tánczot szoktak járni: a csárdást. Mindazáltal nem válik unalmassá, sőt mindvégig megmarad érdekessége, mert a hány legény, annyi a táncz, mégis egyöntetű. Tánczokban két részt: egy lassut s egy sebeset lehet megkülönböztetni. A lassut a legények szóló kezdik, és járják 1–5 perczig ki-ki más-más figurában. Némelykor körben állva tánczolják ezt, s valamennyien egyszerre ütnek csizmaszárakra; hogy változatoságot, élénkséget gerjessenek, az ütemet pedig erősítsék. A szóló után ki-ki leány után néz s párjával járja tovább a lassut, mely még 8–10 perczig tart.

A lassu után a sebes (igy!) következik. Itt mutatja meg a székeley-legény tánczudományát, mert egyéni sajátságait tetszés szerint érvényesítheti. A zene nem akadályozza, tánczformák nem kötik meg, tánczosnője türelmesen vár rá, a publikum pedig dicsérelőleg említi nevét. A ki tart magára valamit, az a czigány előtt rakja a pedeg szóló (addig a leány várakozik.) Lábaiat oly gyorsan hordozza, hogy elfárad a szem kísérni a mozgást, figurái oly változatosak és önkényesek, hogy nemcsak

más nem képes azt kirakni, de ő maga sem tudná másodsor ugyanugy eljáráni. A jó táncznak elmaradhatatlan kelléke a közepe ujjal való pattogatás, a csizmapatkók összekocogtatása és a csizmaszár csattogtatása, mely utóbbi nélkül egy figurát sem végezhet be a legény. Ezután a megelégedettség érzelmével fordul párja felé, kinek mellette tétlenül kell állnia, mert a tánczos figurái önkényesek, szeszélyesek.

Miután a sebes csárdást is járták egy 8–10 perczig, — újrázásról szó sincs — vége az első felpár táncznak. A második felpár tánczot az elsőtől egy 5 percnyi szünet választja el; ugyanoly sorrendben és módon történik, mint az első, azzal a lényeges megjegyzéssel, hogy a mely párok az első fél tánczot járták, ezt is kötelesek végig tánczolni és pedig ki-ki a maga előbbi párjával.

Igy foly a táncz naplementéig, kivéve a délutáni templomozás alatti időt, mikor a leányok-hozta fent említett ebédet elköltik a czigányok; a lányok addig *cziczét* futnak, a legények pedig tréfálkoznak, vagy erejüket mérik össze: birkoznak.

Hiányos lenne ismertetésem, ha meg nem emliteném azt, a mit az öreg székeley így fejez ki: *Szólj a tánczhoz fiam!* Érttem ez alatt azon rövid, többnyire kétsoros maguk csinálta táncznótákat, melyeket tánczközben mondogatnak.

Epigramm természetűek ezek: egyik a találó hasonlattal vág, másik egy odavetett czézással csip, ez fonákságával hat, amaz ürességével, s a csupa rimmel is kelt derültséget, egyik a bárguságot csufolja ki, másik a tánczosnővel kötődik, új józú tréfát stb. stb.

Álljon itt példa gyanánt egy néhány:

Ugy tánczolnak Singfalván,
Mind a veréb a fiszfán!

Ugy tánczolnak Rekeczen,
Mind a tetü kemenczén!

Ugy tánczolnak Csegezbe'
Mind a pénz a zsebbeben!

Ugy tánczolnak Rákasan,
Mind a medve a vasán!

Ugy tánczolnak Kidébe',
Mind a légy a czibrébe!

Ugy tánczolnak Medvesen,
Mind a kutya töltésen!

Ugy tánczolnak Dobokán,
Mind a balha tü fókán!

Ugy tánczolnak Lekenczén,
Mind a macska kemenczén!

Piros csizma lábamba,
Igy tánczolnak Bágyonba!

A kercesdi Lapanas,
Ott maradt az ujjasam!

A kercesdi magas torony,
Elvesztettem az ostorom!

Tul a vizen Tyukodon,
Új itthon a lyukadon!

Abrudbánya, Verespatak,
Hidd meg rózsám, hogy el-
[hagylak!

A singfalvi legények,
Bocskorosok szegények!
A bocskort is ugy kötik,
Hogy az utcát megseprük!

A várfolvi liányak
Ruha*) nélkül szitalnak.
A ruhát is ugy kötik,
Ha szitalnak elejtik.

A rákosi flúzás berek,
Ott terem az ügyes gyerek.
Én is onnan cseppentem ki,
Hogy a nyakam tört volna ki.

Az én csizmám bornyubőr,
Anyám fonta cseppüből!

Az én csizmám karmazsin,
Ha tekintem, talpa sincs!

Kicsi nekem ez a csűr,
Kirepülnek, mint a fűrj . . .
[madár!

*) Ruha = kötény.

Rezea villa, rezes kés,
Gyere rózsám, tánczolj tés!

Szembe szívem, ha szeretsz,
Ha nem szeretsz, elmehetsz!

Engem szeress, ne anyád,
Én csókolom meg a szád.

Én is árva, te is árva,
Bujjunk egymás árnyékába.

Szeretnék, de nem mérek,
Szeretőd van, attól félek.

Volt szeretőm, de már nincs,
Azért kutya bajom sincs.

Egyszer-kétszer fordisd meg,
Harmadikszor csókolj meg.

Ágas bogas csere-tölgyfa:
Nem láttam a rózsám még ma.

Ezernyolczszáználcvankettő:
Fogam sincsen csak vagy kettő.

A rákási nagy-utcán
Elesett egy nagy liány,
Megütötte a hasát
S abból kapott kolerát.

Száraz fára mász a hirnyó:
Szép leányból lesz a ringyó.

Ne nézz olyan horgasan,
Száradj meg a fogasan.

Volt szeretőm öt is, hat is,
Jó volna most egy rossz vak is.

És az eső csepereg,
Az én babám kesereg!

A kis csupor hamar forr,
A vén asszony puskapor!
Vác.

Három águ petrezselyem,
A vén asszony veszedelem!

Bort iszom én nem vizet,
Ferencz császár megfizet.)*
Borbély Sándor.

A magyarság zömének, itt az alföldön, u-y kell *képzeln* azt a veszélyt, a mely Erdélyben, nyelvünk hanyatlásával, nemzetiségünket fenyegette, — s amely ellen az E. M. K. E. most oly hathatósan védelmez bennünket.

És ha a közvetlenül nem látott és nem érzett veszély nem indított is mindaddig bennünket erőnköz méltó cselekvésre: a *hála és hódolat* a nemzetünk ügyeért küzdők iránt szívünkben él, — és én *hiszem*, hogy ez *érzelmeiből* idővel *tettek* is fakadnak. Hód-Mező Vásárhely.

Dr. Draskóczy Pál.

a „Hód-Mező-Vásárhely” szerkesztője.

Emléksorok az „E. M. K. E.” részére.

Erőt hogy osztogasson a gyöngé, kivánni nem lehet, az „E. M. K. E.” feladata erős, de ehhez alapja még gyöngé, így eleget sem tehet; sorakozni kell minden „igaz”-nak melléje, hogy legyen alapja erős és feladata *gyöngé*, ekkor eleget tevé, leend az egyesületek *gyöngye*!

Jöjjenek hát az „igazak” nagyon sokan át az Aranyos hídján, lelkesülten hirdessék ez évben az „alapérő” Tordán!

Deésen.

Balás Máté,
alapító tag.

*) Fülöp Menyihért — ezelőtt egy pár évvel halt meg — híres tánczu volt, harmadik negyedik faluba is elgyalagolt, ha hallotta, hogy táncz lesz. Meghalván, hogy Ferencz császár (így nevezték) Erdélybe jó s megfogja nézni a székyly tánczot is, 3 mértföldnyire, Marosújvárra ment, hogy tánczolhasson. Midőn táncz közben a király előtt haladt el, a fent írt nótát mondta, melyért 24 aranyt kapott. Olvastam ezt, de meg maga az öreg is nem egyszer említtette. B. S.

Havasí jegyzetek.

A mőcz ruházatát (a darócz kiyételével, mely saját gyártmánya) kizárólag ausztriából szerzi be; mert undorodik mindentől a mi magyar.

Az állam- és bankjegyeknek a német oldalát fordítja befelé az összehajtásnál; ha elszakad, a magyar oldalára illeszti az összeragasztó papirost. A megtakarított pénzét osztrák koronákra cseréli s azokat szent erejűként őrzi.

Ha anyanyelvét a postás nem érti, ha tud is magyarul „Brief murke” és „anwásingung” stb. németül kér, a nyelvet majd kifecszamodik, azért inkább németül beszél.

Ha valamit postán küld, számtalanszor alkuszik s ha látja, hogy nem sikerül a „tírg” (vásár), előveszi a felajánlott összeget s esküdözik: „nu jeste mai mult” (nincs több) s ha úgy sem boldogul, elmegy kölcsön kérni, az utcán már kiveszi a „curaua”-ból (tűszó) a még hiányzó összeget, visszajön és fizet. A vevénynyel aztán bucsut jár nyelvbelijeihöz, nem csalta-é meg a „Maghiar” ?!

Leveleit leginkább „ajánlva” küldi, mert az „írastudók” azt mondják, hogy magyar kezek közt a közönséges levelek elvesznek. Először „repeis”-t követel, csak azután akar fizetni.

Természetes, hogy ezen bizalmatlanságot már az iskolában beléjük oltják, hiszen egyebet úgy is keveset.

„Tribunát” és „Foia Poporului”-t sokan járatják alyanok, kik olvasni nem tudnak.

Némegy Ferenc,
topánfalvi m. kir. postamester.

Népiskolák és néptanítók.

Az E. M. K. E. nagy és magasztos célzt tűzött ki maga elé s azt hazafias körültekintéssel és bölcs tapintattal igyekezik is megvalósítani, hogy Erdély lakossága a haza- és a szabadságszeretemben társadalmilag is egygyé legyen egymás között és Magyarországgal, melylyel 1867. év óta másodizben államilag törvényesen egye-sítve van.

Megszámlálhatatlanok ugyan a fennséges cél megvalósulására szolgáló utak és módok s elismeréssel hajok meg mindazon állami és társadalmi intézkedések előtt, melyek eddig is bizonyos és nem kicsinylendő eredményt voltak képesek felmutatni s hivatva vannak jövőre is ily kedvező hatással jó szolgáltatokat tenni.

Minden módok, formák és intézmények között azonban előttem leghatékonyabbnak bizonyultak a népiskolák, mindamellott, hogy ezek annyira hiányosak és fogyatékosak összehasonlítva a különféle középtanodákkal s más magasabb tanintézetekkel, hogy szinte ellentétbe vannak államunk egyedüli biztos alapjével, a *demokrátiával*.

E nagy visszásságot igyekezzék az E. M. K. E. megszüntetni s a népiskolákat és pedig az elemi és polgári iskolákat s ezek tanítóit a mult évek hagyományos nyomásától megszabadíttatni, hogy mindkét intézet szabadon élhessen hivatásának és rendeltetésének s e haza minden gyermeke életének 15 éves koráig ezekbe járni köteleztessék, mivel csakis ezen iskolák azok,

melyek egyetemességi jelleggel bírnak s részesíthetik egyenlő oktatásban az ország összes tanköteleseit.

S ha majd ezen demokratikus iskolai és közoktatási rendszer átalakulása megtörténnék: akkor, csakis akkor fog igazán az E. M. K. E. magasztos célja megvalósulni, mert az időben a haza összes lakószemélye megismerve az igazságot, lélek és szívben szabadokká lesznek s a szabadság által a hazaszeretletben is örökre egyesülni fognak.

Tordán.

Varasdy Lajos,

Torda-Aranyosmegyei ki- tanfelügyelő.

En erdész létemre csak azt kívánom, hogy e havas erdeiben az erdei kihalóskokkal találkozván, azok magyarral kívánják nekem azt, hogy: „vigyén el az ősdög!”

Topánfalva.

Székely József,
m. kir. erdész.

„Akkor szép az erdő mikor zöld,
Mikor a vad galamb bele költ.”

De alig van már, hová a vadgalamb költjön, pedig az erdőpusztulással nemcsak a közgazdaság csorbul, de az élet és költészet is sivárabb-sivárabb lesz.

Topánfalva.

Zarándi K. Károly.

Az első márczius 15-dike.

Azt csaknem mindenki tudja, hogy Tordán terem a legjobb só, a legjobb pecsenye és legjobb pogácsa; s hogy „Torda felett egy hegy repedett meg”, mely valóban egyetlen természeti ritkaság a maga nemében; de azt ma már igen kevesen tudják, hogy Torda a lelkiismeret szabadságának szülőhazája, hogy itt pattant ki amaz égi szikra, mely a kereszténység hamvadó zarátnokát megint lobogó lángra gyújtotta.

1566 ban Európa legszabadságszeretőbb országa, a lengyel „respublika” volt olyan merész, hogy több mint ezer év óta először törvénybe iktassa: „Minden nemes olyan isteni tiszteletet tarthat a maga házában, a milyen neki tetszik, feltéve, hogy az szentírásan alapul.”

Ámde ez a törvény csak a nemeseknek szólt s azoknak is csak *háziilag* engedte meg a szabad meggyőződést. A szomszéd Erdélynek lón fentartva, hogy a lelkiismeret teljes szabadságát kimondja. Már az 1567-ik évi tordai országgyűlés előbb megy a lengyeleknél egy lépéssel, midőn minden kikötés nélkül kimondja: „Kiki kényszerítés nélkül azon vallást vegye be, a melyet akar s egyik fél a másikkal való vetélkedésben bosszúságtételre vagy erőszakra menni ne merészellen.” E nevezetes törvényt tekinthetjük a reformatio bevételének, a lutheránus vallás első elismerésének a magyar földön.

E nevezetes törvényt hat év múlva ismét megújították ugyancsak Tordán. A hetedik évben szintén junius havában ugyancsak a tordai országgyűlés a református vallást is a törvényesen bevett vallások közé sorozta. Tehát az orthodox hitcikkék észszerűbb magyarázata is törvényesen meg lón engedve.

Ujabb két év múlva, 1566. márcz. 15-én, már a megalakuló unitárius egyház első hitcikkeit adják ki a Tordán zsinatra egybegyűlt magyar és szász egyházi atyák. *Ez volt az első márczius 15-ike nemzetünk történelében!*

Az 1568. elején tartott országgyűlés aztán a koronát tette

fel a reformatio eddigi fejlődésére, midőn a legteljesebb vallás-szabadság kimondásával magát az unitárius vallást is bevett vallásnak nyilvánította.

Az unitárius egyház nem is felejtette el soha, hogy a szabad gondolkodásnak köszönheti születését s a lelkiismereti szabadságot, mint a kereszténység legfőbb elvét és legszebb ékes-ségét, védelmezte az Európát újra hatalmába kerítő orthodoxia ellenében a babonaság és hitilődözés legszomorubb napjaiban. A testvér lengyel egyházat kiirhatta a feltámadó vakbuzgóság; de az eszme nem halt meg: szétfutott apostolai bevitték Angliába s e szigetország legnemesb elméibe oltották be. Milton, Newton, Tillotson, Chillingwarth és Locke, az unitarizmus e dicső barátai, halhatatlan műveik által a lelki szabadság dicső elvét csakhamar Európaszerte didalra juttatták.

Mindenki emlékezhetik reá, mily csodálkozó megdöbbenés fogta el az országot, midőn alig pár hónapja hire futott, hogy az 1848-diki márcziusi napok vezérlő szelleme épen márczius 15-én hunyta le örök álomra szemeit.

Nós, e csodálatos esemény megtörtént már egyszer nemzetünk életében. A teljes lelkiismereti szabadság első törvénybe iktatója, János Zsigmond volt, országa papjainak és tudósainak valláskülönbség nélkül lelkes pártfogója s oly szabadelví, felvilágosult fejedelem, hogy történetirója szerint uralkodása alatt vallásos meggyőződésért egyetlen csepp vér sem ömlött ki.

És e nemeslelkű uralkodóval teljesült be isten azon kiváló kegyelme, hogy 1871. márczius 14-én halt meg s a legszabad-elvíbb vallás megalakulásának ötödik évfordulóján helyezték el e hatalmas földi pártfogót a halhatatlanság örök ravatalára.

Ha meg is halt maga János Zsigmond, de nem halt ki szelleme az unitáriusok közül. Vallása hitelvei ma is élnek Torda egyik életre való felekezetének kebelében, melynek buzgóbb tagjai szent kegyelettel őrzik ma is e nemeslelkű uralkodó emlékeit.

... Mindezeket jó tudni azoknak, kik csak nemrég is álméldokva hallották, hogy a legszabadabb nép egyik jeles fia*) eljött e városba a messzi Amerikából, hogy megcsókolja a vallásszabadság e klasszikus földjét.

Kolozsvár.

Kanyaró Ferencz.

*) Barrows Sámuel amerikai pap s lapszerkesztő volt. 1893. jun. 22-én mely alkalommal az öreg Brassait is Tordán látogatta meg. Szerk.

Szabadság szobra.

*A neve volt szabadművészet
A szobrászatnak hajdanán;
Ma a „szabad“ szó elenyészett,
S zabott művészet már talán!*

*Szabadságszobrot — Kossuth nélkül,
Vagy Gőргеivel véssenek . . .
E szobrot hagyjuk itt emlékül,
Hogy fiaink megvessenek?*

*Szobor, melyet rabszolgaság ad,
Szabadságharchoz illenek?
A Henczy szobránál silányabb
Művész, mű és a nemzetek.*

*„Szobraiban jellemzi a kor“
— Tanítja Kossuth — „önmagát“.
Le most a vésőt! majd ha egykor
Érünk szabadságszavadat.*

*S megszületik a nagy művész, ki
Emléken — önzetlen hevíl:
Akkor a művész majd megérti,
Mitől ma gyáván menekül.*

*Le most a vésőt! Hadd disztse
Ma művész a bankár lakát,
Érzéki képpel csak hevítse
Pénzért az udvaronc-lakáj.*

Rejtsük el a nép adományát,
Mit nagy mű díjjául adott . . .
Ezek a pályázók ne várják:
Bevárjuk köztök a nagyot!

Debreczen.

Gáspár Imre.

A haza csak úgy menthets, úgy tartható meg,
ha művelt és szabad nemzet lakja. Az Emke Ma-
gyarországnak ily magyar polgárokat törekszik biztosítani;
nemes missiójában minden magyar siessen szellemi és
anyagi áldozatokkal is pártolni.

Cecegez, 1894. április 29.

Kolumbán Károly.

Miként a tudatlanság a vesztő villám dődülését isteni
hatalom bossú művének képzeli: úgy a foggyűlölet az Lmkére
a magyarság erősökös terjeszkedésének bélyegét súti. Sedig a mű-
veltség áldásait hinti szét. Fájdalom, társadalomunknak is vannak
olyan ányalatai, melyek visszautasítják maguktól a művelődés e
fényforrását. Mintha bizony nem ugyanazon ut vezetne mind-
nyájunkat a tökéletesség felé, s nem egy volna munkánk célja a
szabadság, testettség, egyenlőség mesején.

Jorda. 1894. május 1.

Péter János.

Eőő Jósika Miklós.

Strófk.

— Jósika Miklós születésének százados évfordulójára. —

A halálban is száműzöttnek
Uj sirja végre honi föld lett.
Bús álma immár — nyugalom.
Jelezni ott a honi halát:
Sodord reá dalom virágát
Bolyongó kősa fuvalom.

A tapsok, melyek néki zengtek,
Hülő porával elphentek,
Mássá lett: élet, kor, regék;
De bennök lüktet lelke vágya:
Diadalod az ő munkája,
Teremtő újabb nemzedék.

Míg bontogatod ifju szárnyad,
Nézz vissza rá s tiszteld apádat,
Ki zord időkben érted élt;
Te boldogabb, talán nagyobb vagy,
De nálunk akkor még dadogtak,
Mikor ő megszólalt s beszélt.

A nagyságot, a dicsőséget,
Mely a miénk volt s messze tévedt,
Rom, repkény: nem mutatta más.
Ő süppedt sírok közt borongva,
Költészetével fénybe vonta
Édes hited: Föltámadás!

S porból, romokból, sirkövekből
Egész világot épített föl,
Minőt még nem láttunk soha;
Rég alvó árnyak ujra éltek,
Feldübörgött a holt történet
S ajkán bűgött a harsona.

Életzaj tört ki romból, árnyból;
Daliák, szüzek hült porából
Friss rózsák, zengő csalogány...
A jövőt lizte multak álmán
Csótáros, délezeg paripáján:
A ragyogó Romantikán.

Regéi színes fátyolában
Új élet hite zsongott lágyan,
Igéző, ábrándos, mesés!
S e boldog szender gyönyöréhez
Közel volt a való, mely érez,
S mely győz: a bátor *Ábrédlés*.

Mesék nagyapja, vén regélő!
Mi benned élt, bennünk is élő,
Eleven érzés — hü, igaz:
Hited, küzdelmed, szenvedésed
Egy meg-megújuló történet:
A mi történetünk is az . . .

Új sírod immár honi föld lett,
A halálban is száműzöttnek
Megadva már a nyugalom;
Lágyan befődni csöndes álmod:
Késő hálából tégy virágot
Porló szivére, tört dalom.

Budapest.

Endrődi Sándor.

A dák, római, góth és hun nemzet váltakozó rövid uralkodása után, a népvandorlás lezajlásával, mióta a kies Erdély bérczeit a magyarok elfoglalák, ezer év alatt, viharok dulása, háboru csapása annyiszor pusztított és rombolt e kül- és bellelenség s honfivérével dúsan áztatott földön, hogy csoda, miként magyar maradhatott a magyar s az enyészet sírjába nem temetett. Megmentette ettől az erő és értelem s nyilvánuló eszközei, a kard és a toll.

De hogy a kard győzedelmesen suhintott s a toll hathatósan percegezt, nagy köszönet illeti a férfi sorának osztályosát: a *feleséget*, ki a hajlék oltára: a bölcsőre vetett szelíd tekintete után, lelkesülve buzditotta a férjét hazafias cselekvésre, mert a „*haza minden előtt*”.

Városunkban, hol háromszáz év előtt, 1557. június 1-én tartott országgyűlésen a vallás szabadsága — Európában először — törvénybe iktattott, midőn a kitűzött két ünnepet kapcsolatosan megüljük, a mult iránti kegyelet magasztos érzeménye melegen ölelkezik a jövőbeli haladás reményével.

Jósika miután első nejétől, annak szeszélyes, kaczer magaviselete miatt, elválni kényszerült s a szenvedés

lett költészetének forrása, teremtési ösztönének ébresztője: a második felesége iránti szerelem volt a vezérlő csillag, melynek sugarai munkakedvét megaranyozva: Jósika a magyar regényirodalom tulajdonképeni megteremtője és tehetséges művelője lehetett. Az író szerető, egyszerű munkás, szelíd, türelmes és önfeláldozó felesége emléke iránt hálás kegyelet honol mindnyájunk szívében.

Hogy az Emke nemes missiója szerint a magyar közművelődés alapján Erdély, a megelégedett polgárok boldog otthona lehessen, az évek eltűnő folyamában, jövőben is fontos szerep vár a magyar nőkre, mint jó feleségekre.

Torda.

Nagy Balázs.

Jósika Miklós.

Tespedt almából ráztad fel a nemzetet egykor,

S az ma viszonzásul Pantheonába emel.

Torda, 1894. június 3.

Alfa.

Emlékezés báró Jósika Miklósr.

Mélyen érző nemes szívének s föllengő elméjének dús kincsei itt maradtak műveiben, mindnyájunk drága örökségéül.

Jósika Miklós

Tanuljunk tőle hazaszeretetet, áldozatkészséget, hiszen ez nem olyan nehéz. Nem kell életünket feláldoznunk, csak az egyéni érdekeket a haza érdekei alá kell rendelnünk s le kell mondanunk a stréberség alacsony követelményeiről.

Torda.

Kósa László.

Jósika Miklós.*)

— Születésének 100-adik évfordulójára. —

Világtörténet! robogsz utadon,
Előttem long a győzelem babéra:
Ha jaj, ha vész, ha rom követ nyomon,
Nép, népet sirba dönt, örökre néha,
Virágzó város, hogy ha lesz vadon,
Te nem törődve véle, törzs a czéira,
E néma föld vért, verítéket fölész
És a világ is új mezét felölti.

Rómának romján támad új hon. s
Népeknek sirját az utód kutatja;
Velenozé fénye eltűnt, el tova,
Elhalt a multba, ama Híd sohajja,
S midőn gyors nyilként száll a gondola,
Egy röpké árny fut át campán csak rajta,
Pedig ez árnyban multak árnya éléd
És szörnyű dolgokról szólhat, mesélhet.

Édes hazám te is hányszor valád
A „századok meséje”, bus romoknak
Ölén riaszta már a zord halál,
Török, tatár fölöttünk átrobotgát,
S megnyílt előttünk népek sirja már;
Világtörténet, nagy diadalodnak
Utján levertél . . . még is újra támadt
E nemzet s újabb diadalra szállhat.

Ki mente meg, ki költe föl megint?
Szétszórt romot ki épített föl újra?
Föltámadás fuvalma meglegyint
S fölkelés hazám új létre, megújulva.
S ki a multak könyvébe betekint,
Csodák világát látja ott bámulva,
Világtörténet kocsija ragadja
S e nemzet im előre tör haladva.

Ki mente meg, ki költe föl megint?
A rombadólt hont hangosan siratva
Kelték a költők: zengzetükre mint
Épült föl Thebe, Amphionnak lantja

Építő újra élő regeket;
Mert honszerelmünk sir el nem takarta
S a széttagolt hon egybe forra ismét
És szebb mint volt és szebb lesz ennél is még.

Mit az időnek árja elborit:
Családok élte, szívek dobanása,
Szülemelő vágyak és áldó, drága hit,
A szerelmenek örök szent varása,
A néma köny, szép csillag fátylakint,
A melyen áttör hívős szem sugára,
Elröppenő mosoly, kelő remények —
A költő-szívből föltámadva élnek.

S mámorba ejti e letűnt világ:
Nem hagyja veszni örök semmiségbe
Mi szent, nemes volt, drága eszme, vágy,
Mi anyyi szívbe, lángra gyulva ége,
Letűnt tavaszról egy kicsiny virág,
Kiegyezett szívnek hamva, szenvedélyo
Ragadja őtet ellenállhatatlan .
S agyából a mult új életre pattan.

És látja népe, hogy ez mind övé,
Várását érezi a drága multnak
S miként a repkény foly a rom köré,
Ugy koszoruzza meg a régi multat.
Oh, e esodát a költő művelé,
Hogy rég letűntet látunk megújultnak
S a mint a multat fölépítjük újra,
Roményünk támad, ismét lángragyulva.

Hősök bölcsője*, bérceak szent hona!
Oh, hány nagy árnyék kelt ki a romokból
S kiket födött már régi sir, moha,
Előttünk állnak, dőlczeg ménük tombol;
Dell leventék vágatainak tova;
Szűkek arczára hull a lenge fátyol;
Ószinte mély hit, daczos férfi jellem;
Női méltóság, édes szüzi koblen.

A pártusák közt honfőzelem
Köt drága frigyét egy haza nevében,
Zordon harczok közt szende szereltem,
Melynek fuvalmán támad édes éden;

*) Előadta Kolozsvárt 1894. május 14-én tartott ünnepélyen.

*) Jósika hívja így Erdélyt „Zrinyi, a költő” című regényében.

A büszke jellem hogyha megjelen
A hűtlen árulás arczán a szegény
Lobogva gyul ki, mindez hű alakba,
Költő, föltámad zengzetos szavadra.

Szavad hatalmán, dicső Jósika,
A mult szive megdöbben és fölérz
S habár regényed a fantázia
Játéka csak, a sors víztüköréhez
Hasonlatos, a melyben látni a
Jövendő képét, ah, valóban él ez:
Csodás ígészet, mert a honszerelme
Ihlette lelked új életre keltve.

Nagy neked is, oh nagy az érdemed,
Nemzetébresztő költőink sorába;
Szent kegyelet nyujt koszorut neked,
Az órát, melyben születél, megáldva.
Száz év röpült el és most nemzoted
Fénylő nevek közt fonja dícsugárba
A te neved, mert hogyha él, virágozik,
E lét fényétől neved is sugárzik.

Sugárzik, oh, mert hálás a magyar.
Kicsiny szív az, a melybe hála nem fér.
Mi bántja, e nép feleli hamar,
Ha gyászol, felemlegesböt látsz-e ennél?
Óh, mert a jóknak mindig jót akar,
Hálánál szentebb érzést soh'som ismer:
Költő, hogy e nép háláját kinyerted,
Ez legszebb pályabére érdemednek.

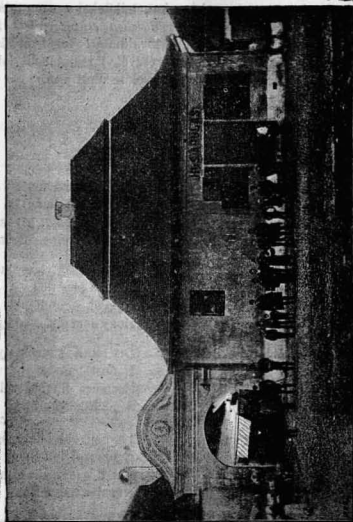
Budapest, 1894. Április 16.

Hegedüs István.

Báró Jósika Miklós szülőháza.

A ház, a melyben a regényíró ezelőtt 100 évvel született, csak 1825-ig volt a családnak valóságos birtokában. Ekkor adta oda zálogul az apa „bizonyos összegbe”, hogy mennyibe, nem

Jósika Miklós szülőháza.

lehet tudni, Tancsi Földvári Györgynek, kitől azután még több kézen vándorolt, míg báró Jósika Imre és ifj. báró Jósika Kálmán 1858. április 16-án szerződés mellett véglegesen eladták a tordai

mészárosok részvénytársulatának, Székely János, Veszprémi Ferencz és Finta András megbizottak kezéhez, Tóth Károly és Székely Samu tanuk előtt, 1200 váltó forintért (1440 ezüst huszas, körülbelül 500 frt), mit Finta rögtön ki is fizetett. E kis pénz azonban nem az egésznek volt az ára, csak toldás a zálogra már felvett bizonytalan mennyiségű összeghez, — mert eladják — az irás szerint „... ezen házunkat, telkünket s azon találatot építményeinket *különös és elkerülhetetlen szükségteinkől kényszerítve, annak a zálogból leendő kiválthatási jogunkat is*“. Az eredeti szerződés a mészárosok részvénytársulatának jelenlegi elnökének, Miklós Sámuelnek fellejcelete alatt van.

Jósika albumba.

Egymás után jönek
Haza a szent hamvak,
S e hálátinnepek
Ugy megvizsgáztatnak.

Annak is örül itt
E megszenvedt haza,
Ha leghübb fiait
Ótelheti halva.

Büszkén áldoz neki,
Bár szívét bú tölti,
Ebből példát merit
Az élő — a többi.

Édes jó nemzetem,
E drága halottak
Neked példaképen
Mutatják a multat.

Mely nemzetben megvan
A kegyelet, hála,
Az él szakadatlan,
Annak nincs halála.

Uj életet ad az,
Alkotó hatalmán
Örök remény, tavasz
Fakad a tél nyomán.

Hozzuk csak hazamind
A haza szentjeit,
Nagyok a bűneink,
Hogy nem tettük eddig.

Ott az a sirszentély,
Rodostóban távol,
Szomoru hirt beszél
A hálátlanságról.

Legnagyobb bűn, szegény
E nemzet lelkében,
Az a szent sirt ottan
Nézni elhagyottan.

Szabadságunk lettint
Dicső apostola!
Felejsd el ezt a bűnt,
Nem néped az oka.

Most gyáva kort élünk,
Nincs bátor vezérünk,
Várjuk hogy föltámad
Nagy szellemed nékünk.
Kotor.

Akkor e gyáva kor
Szolga népe retteg:
Fölrázza a magyart
Hős vezéri lelked.

Kele György.

Pünköszt előestéjén.

A székelyföldön utaztam, megszókve Kolozsvárról, a hol már eleget boszantott a napokban folyó memorandum-per fájó komikuma. . . Tavasz est, a nap lemenőben; hirtelen támadó vihar szele sepri az országot porát. Keleten villám czikázik át az ég ivén, távoli dörgés morajlik felettem a levegőben, — már-már arcomra hull pár csepp, köpenyt veszek, ernyőt feszitek s felnézek a haragos égre. Egy pillanat, — ujjab villám, erős csattanás s a fékevesztett menykő, méhkas nagyságu fényözön kíséretében, csapódik a folyamba. Megrendit, — félek . . . Más pillanat, — két széles rózsaszínű sáv tör át a felleg sötétén. Köztük lassan kibontakozik az ég mosolya: gyönyörű szívárvány! . . . Csodálatos, a szívárványból csak három szín látszik; veres, fehér és zöld! Olyan, mint egy hosszú zászló: a magyar trikolor! Szemem a képre tapad, leigéz a csodálat, megszediit fönsége, — azután föllekkesit; gyönyörűséggel teli a szívem, teli a lelkem és ajkamon keresztül imaszerűen átrezzen, nyomban a diadal lelkes hangján felkiált a szó: „Istenem! hisz a magyar föld felett az ég is Magyarország!“

Öntudatlanul dobom el az ernyőt, — és kéjes örömmel fürödöm: az „égi Magyarország“ — könnyeiben.

. . . Majd fölöttem a két rózsaszínű sáv a nemzeti zászló körül összeolvad; mintha nemzetiségek békülének egybe, — s én sirok, sirok és az áhitat szentségével: imádkozom!

Imádkozom és — látok; Pünköszt előestéjén meg-
száll a szentlélek, — lelki szemeimmel olvasom a jövőt,
— szívem dobbanásaival írom fel lelkeim táblájára
amenképen a szót: E. M. K. E!..

„E. M. K. E.“ — a mely hivatva van a nemzeti-
ségek összebékülésének vallását megteremteni!..

Erdőszentgyörgy.

Felszeghy Dezső.

Zászló.

Szép a zászló, de csak úgy, ha

A honért van lobogása!

Hól a zászlót! Tűzzetek ki!

Egész ország szeme lássa!

A mióta holdjuk, más folt

Sohsem tapadt szent selymére:

Csak a nemzet hulló könyje

S az ellenség omló vére!

Küzdjétek csak, mert az érdem

A tettben van, nem a számban;

Kevesen bár: álljatok meg,

Mint sziget az óceánban.

Becsesebb homok-tengernél

Sivatag his zöld órája.

Többet ér cent milliőknél

Leonidász három száza!

Budapest.

Ábrányi Emil.

Az Emke hivatása Torda-Aranyosvár- megyében.

Minden pillanat meggyőzheti a figyelmes szemlélőt arról a hatalmas és mozgató erőről, (melyet vallásos hitünk Istennek nevez), a mely a nagy világegyetemben s az abban előforduló számtalan változatokban, tűneményekben nyilatkoztatja ki magát. A nap, hold, csillagok mozgása, a nagy időnek a természet rendje szerint való átalakulása a tél dermesztő időszakából, az alvó erőket felébresztő és azoknak újra életműködést adó tavaszi viránya stb. mind, mind csak ennek a nagy természeti hatalomnak az erőnyilvánulása, a melynek hiányában megbomlanék a világrendszer, megzavarodnék a millió, meg millió égitestek között addig létező szép összhang, megszűnven ezáltal a rendeltetészerű további működés is.

Meggyőződésem, hogy az Emke is ilyen hatalmas erőnyilvánulása a nemzeti szellemnek, a melyet életre hívott a fajszeretet varázsa, a hazafiai aggodalom figyelmeztető szózatára, reámutatván p. o. itt a nemzeti jellegéből kivetkőzni akarók egyik csoportjára; vagy reámutatva ama sokkal elszomorított csoportra, a melynek alkotó elemeit már az idegen légáramlatok teljesen kivetkőztették fajji jellegéből, ugyannyira, hogy ez az átalakulás keresztül ment már a szív minden érzésén és a lélek minden gondolatán; amott pedig olyanakká tinteitven fel a társadalmi élet talaját, mint a melyet a műveltség napjának melege még nem tett termékenyvé a nemes vágyak és törekvések csirái fejlesztésére. Egyszóval: az Emke is hivatva van az ily abnormis állapotokkal szemben épp azt a szerepet betölteni, a melyet ama hatalmas teremtő és mozgató erő tölt be a nagy világegyetemben.

S ha valahol sok jót, sok hasznost tehet az Emke, bizonyára Torda-Aranyosmegye egyike azoknak a megyéknek, a hol nagy tere nyílik áldásos működése kifejtésére; mert bizony e megyében is nagyon könnyen reabukkanhatunk — találván a

mult idők széles mezején — arra a jelenségre: miképpen volt köztette ki az idegen nemzetiségi áramlat az eredetileg a magyarsághoz tartozó egyéneket ősi jellegükből; miképpen csapkodta az idegen szellem tengeráradatja nem egy helyt a magyarság egyes kellőleg meg nem védelmezett sziklaváráit, a melyet pedig egy kis áldozattal meg lehetett volna menteni az eláradástól, az idegen elemek által való elnyelésétől. Százan, még százan vannak megyénkben is olyanok, a kiknek ősei egykoron szívben és lélekben magyarok voltak, de — meglehet — az élet mostoha viszonyai, körülményei stb. odáig juttatták az utódokat, hogy a *nemzeti nyelvet elfeledve, a nemzeti ősi szokásokat és viseletet* megtagadva, most már idegen istenek oltárainál áldoznak — a helyett, hogy a nemzeti lét biztosítása érdekében „az élet-halál harc nemzeti oltárára“ tennék le áldozatukat, — még emlékezete is kiveszvéen talán lelkükből annak, hogy elődeik egykoron magyarok valának.

Ezt az emlékezetet — ha még meg van — a nemzeties érzetet főlebresztő teljes tudattól változtatni, nemcsak, de az elkorcsosult utódokat visszavezetni az elhagyott *ősi mesgyére*, a hova visszatérniük olyan régóta inti őket a Nemzeti Geniusz vezércsillaga (de annak szavát — féljaldalom — már nem érthetik meg!) s különösen a még csak az elkorcsosodás kezdetén álló magyarokat megmenteni a további romboló munka káros befolyása alól, visszaadván minden egyes ilyen megmentett egyénben egy számot tevő hasznos tagot a magyar nemzetnek s végezetül, a hol szükséges, a nemzeties szellemű iránynak megfelelő műveltség terjesztését célzó intézkedések megtételére által is átalakító befolyást gyakorolni az egyének lelkületére, hogy annál inkább előtörhessen aztán a szív-ükből a hazafiai érzés meleg forrása: *ez Torda-Aranyosmezőben az Enke hivatása*. S e hivatásnak bizonyára meg is fog felelni, teljes tudatával bírván annak az állapotnak is, a melyre vonatkozólag a megyénk részéről 80 éves születése alkalmával küldött üdvözlétre adott gyönyörű válaszában *Kossuth Lajos* nagy hazánkfia a következőkben nyilatkozott: „... s mert az üdvözlés első volt azok között, melyekkel ez alkalommal a Királyhágón tulról megtiszteltottem, a távol haza azon legtavolabb részéből, melyben a hontöntő irány hűdrája oly fennem meri felütni fejét, talán nem fog presumpciónak tekintetni, ha azon reménynek tiszteltteljes kifejezésével zárom be sorai-

mat, hogy ott kiválólag érezni fogja az egységes hazának minden hű fia, mennyire sürgős szükség örökéberem szíven viselni a költőnek azon intését. hogy: *Ebren légy magyar! Őrt ki fog állni, ha nem te — hazádért.*

Torda.

Nagy Albert.

Három tanár Tordáról.

Torda városa néhány nagy emberen kívül, kik között van költő, diplomata s neves történetíró, 3 jeles tanárt is adott az unitáriusoknak: Szaniszló Istvánt, Székely Miklóst és Kovácsi Antalt.

Szaniszló István az egykor elsőrendű szerepet vitt Szaniszló-családból származott, melynek nevét egyik utca is fenntartotta Ó-Tordán. Testvére volt Szaniszló Zsigmondnak, ki korrajz író volt, s érdekes naplót hagyott hátra. Mint igen jeles tanulót, az unitárius Státus 1692. tavaszán, 26 éves korában, az akkor híres belga akadémiaakra küldött, honnan 3 év múlva visszatérven, a kolozsvári főiskolában a philosophia tanáruál alkalmazta. Meghalt 1704. jun. 13-án.

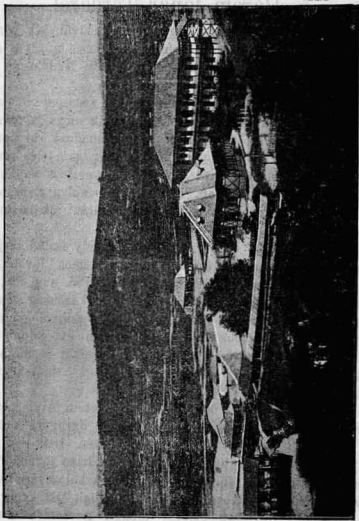
Székely Miklós az ó-tordai azon Székely-család tagja, mely Rákóczy Zsigmondtól 1607-ben nyerte nemes levelét. Szülői Székely János és Törös Mária. Született 1786. aug. 20., iskoláit Tordán és Kolozsvárt végezve, a vallás közönség által 1812. a göttingai és bécsi egyetemekre küldetett a theologia mellett a természeti tudományok tanulására. Három évi künnlélet után hazajöven, a kolozsvári főiskolában a phisikát és mathesist tanította. 1838. aug. 20-án a Tordán tartott zsinaton püspökké választott, de már 1843. okt. 9-én elhalt.

Kovácsi Antal 1820. febr. 16-án született. Atyja, József korán elhalt, 6 árva nevelésének gondja az özvegyre nehezedett. A legkisebbik fiu Antal 1841-ben végezvén, 1842-ben a berlini egyetemre küldetett, honnan 2 év múlva haza jöven, Pálffy Dénesnél lett nevelő Tarcsafalván. 1852. a kolozsvári főiskolánál alkalmaztatott a latinnyelv tanáruál. Meghalt 1892. febr. 6-án.

Számos folyóirati cikkei mellett nevezetes munkája a Gáspár Jánossal közösen írt „Magyar olvasó könyv“, mely 40 évnél tovább volt Erdély iskoláinak tankönyve. A pártatlan jó szívé „Kovácsi bácsi“ sokáig lesz még tanítványaitól emlegetve.

Kolozsvár.

Benczédi Gergely.

A torlat „Bányafürdő”.

Magyarság.

Különös az emberiség történelmében, hogy egy nép, a melynek oly nagyszerű multja van, mint a magyarnak, védekezni kénytelen ezer éves fennállása megünneplése küszöbén nemzeti-sége megvédésére egy oly népecskével szemben, a melynek hajlékot, hazát a magyar nemzet vendégszeretete ajándékozott, s a mely népecske a művelődés fényes, ragyogó napjából egy-egy sugarat a magyar nemzet jószágából kapott.

De még különösebb, hogy ez a kegyelemből magyar hazánkba befogadott nép, az oláh, a kit egykorú írók már a tizenegyedik száz évben olyan találóan jellemeztek, sajátosságait, jellemvonásait átviszi még a történetírásra is s történelmét is hazugságokból akarja megalkotni. Az ők ábrázoló történetíróik szerint (Béla király névtelen jegyzőjének az oláhokra vonatkozó része alaposan megczáfoltatott) az oláh régiebb lakója e földnek, mint a magyar; ők még a nyelv egyetemes törvényeit is leha-zudják s szerintük az oláh nyelv régiebb a latinnál. A tudomány nem állhat velük vitába, mert ábrázolókkal vitakozni nem lehet komoly dologban. Hiába kürtölik tele Európát hazugságok-kal; ők győzni nem fognak, mert az igazság a mi részünkön van.

Az E. M. K. E. hasznát első sorban szerintem azok vannak hivatva kritizálni, a kik nemzetiségi vidéken ennek működését látják. A legnagyobb haszna az E. M. K. E. nek szerintem az, hogy felrázta százados álmából ezt a nemzetet. A veszedelmet nem akadályozta meg és azt nem is lehet egy könnyen, egy hamar. A magyar eloláhosodása ma is folyamatban van. Kérdés kik az eloláhosodás terjesztői? Fáj kimondanom, de az orvos is vág és a seb begyógyul. Oláhosít a magyar földes ur, a magyar kereskedő, a magát magyarnak valló zsidó, oláhosít a magyar szülő, a ki oláh lakta vidéken lakik. Ezzel szemben védi nemzetiségét a magyar ajku pap és tanító a nemzetiségi vidéken. Egy csepp a tenger vizében!

A magyar földesur, a ki cselédet az oláhok közül fogad, a ki földjét az oláhhall dolgoztatja meg, béreseivel, napszámosaival oláhhall beszél, pedig beszélhetne magyarul is annyi erővel, a kolozsvári és tordai kereskedő, iparos a mezőségi nagy hajó magyarhoz is oláhhall beszél, pedig az iparos és kereskedők egylete elhatározhatná büntetés terhe alatt, hogy a kereskedő üzletének, társalgásának, kiszolgálásának nyelve legyen magyar, az iparos is magyar. Arra a eszmára és keskenőre szüksége van annak az oláhhallnak és egy magyar ismerősétől megkérdezné, hogy is kérjem ezt magyarul, a szükség rákényszerítene őt arra, hogy tanulja meg a magyar állam nyelvét, ha magyar állampolgár és ha magyar városban akarja eladni gabonáját, s ha magyar városban akar bevásárolni. Fáj az ember lelke, ha a városi és a falusi magyar kereskedőket hallja, hogy magyar földön egy kegyelemből ide vett nép nyelvét beszél. — Ennek a magyar hazának szép nyelve több tiszteletet és szeretetet parancsol önknek földbirtokos, iparos, kereskedő, vendéglős uraim! Szerecsék melegebben azt a drága magyar nyelvet!

Én nemzetiségi vidéken lakom. — Oláhhall soha nem beszéllek magyar hazámban, mert ez meggyalázása lenne drága magyar hazám szép nyelvének. — Ha oláhhall köszön nekem az oláh, az ő nyelvén, nekem is van nyelvem és büszke vagyok, ha magyarul fogadhatom az ő oláh köszönését. — Ma községemben az oláh ha köszön nekem, csak magyarul köszön.

Beszélnék hozzája magyarul, de nem érti, szól a birtokos, kereskedő, vendéglős stb. Keressen tolmácsot, ha nem tud. — Más is úgy tesz. Miért legyen csak a hős oláh kivétel ez egyetemes szabály alól? — Ha szükségét érzi, hogy magyarul tudjon az oláh, megtanul, mert az élet a legnagyobb tanító.

Öntudatra ébreszteni minden magyar embert, elkezdve a korcsmárostól fel a bölcs törvényhozókig, hogy Magyarországon megkövetelhetjük a jog, igazság, méltányosság és a hála szempontjából, hogy a ki itt lakik és itt akar lakni, magyarul beszéljen, érezzen és gondolkozzék, mert a magyar föld táplálja, annak vize oltja szomját, annak törvénye és alkotmánya, királya védi vagyonát, személyes szabadságát.

Határozzuk el magunkban, hogy magyarul beszélünk a magyar királyságban az itt lakó nemzetiségekkel még ott is, a hol szám szerint kevesebb a magyarság, de ugyanolyan és szellemi-

leg mindenütt a mienk a fennsőbbiség, csakis a magyar állam, édes hazánk, a Petőfi, Kossuth nyelvén beszélünk. A ki megtagadja szülőit, a kinek mindenét köszönhetette, nagy bűnös; a ki szégyenli magyarságát és nem büszke rá, még bűnösebb, de a ki megtagadja magyar nyelvét tulajdon hazájában, a legnagyobb istentelenséget követte el, a mit ember elkövethet.

Az E. M. K. E. nagy hatalomá nőtte ki magát. A magyar nemzet hatalmas istene növelje hatalmát olyan nagyra, a milyenek csak egy Kossuth Lajos képzelhette és óhajtotta. Hatalmát, tekintélyét, befolyását használja fel arra is, hogy a saját tüzhelyét, a kincses Kolozsvár városát tegye magyarrá, hogy ott a kereskedő boltjában, az iparos sátorában, a gyümölcsárú asszony bódéjában magyarul beszéljen az, a ki magyar, bármiféle nyelven is szóljanak hozzája.

Ha az angol nőt sértette Franciaországban a francia szó, minket is sérthet, ha a mi nyelvünket, az állam nyelvét nem akarják elsajátítani azok, a kik csak hálával és milliószor hálával tartoznak a magyar nemzetnek, a magyar alkotmánynak és a magyar királynak.

Mi erővel nem akarunk magyarosítani. Mi csak azt akarjuk, hogy a magyar legyen igazán magyar és ha ezt elértük, e nemzetet a pokol kapui sem vehetnek diadalmat.

F.-Szováth.

Décsi Mihály,
unitárius pap.

E négy betűt kis fiam

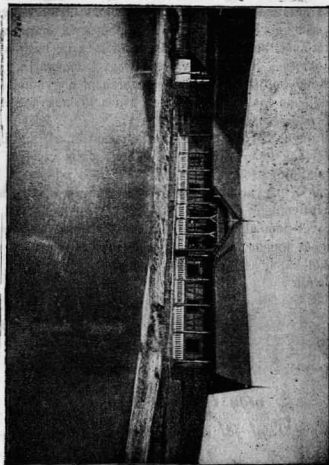
Vésd jól a szivedbe:

Ha meghalok s nem leszek,

Dezélhen E. M. K. E.

Torda.

Sajzágó Róbertné, Dániel Róza.

Sza melófigatáro a hatádon.

A hazaszeretet azon érzelem, mely minden emberrel vele születik. Körülmény ez, helyzet nevelés és példa, mi azt kifejlesztí. Ős apáink, azon harcias idők szellemében, úgy szólva lovon, karddal kezökben, harci diadalban, példa és megszokás által fejlesztették ki fiaikban ezen szent tüzet. A mai korban azonban, midőn édes hazánkat és nyelvünket, ész és mivelttség fegyvereivel kell legfőképp megvédelmeznünk, a magyar hőlyeknek és legfőképp az anyáknak jut a magasztos hívítás: édes hazánknak hű és odaadó fiakat nevelni.

©lyan némely nő élete, mint a repkényé, mely az idős s viharokkal daczó völgyet körül folyja — s zöld leveleivel betakarja.

A zivatar az ő leveleit szuszsa legelőbb szét, a völgynek szánt fejlesztésapások az ő fiatal karjait metszik legelőbb át, a völgy árnyában megnyugvó vándor az ő büske emléket vis-i magával! S csak idők múltán, visszatérve, meglátván a kieszett fát, melynek derekáról a vihar letépte a szép zöld repkényleveleket, csak akkor jut eszébe: milyen szép is volt évek előtt ez a repkény!

Torda.

Damokos Antalné.

Minden Cultur-egylet egy védintézmény a hatalom, tulterjeszkedés és az egyéni fanatismus irányában. Ily intézmények tömörítik a társadalmat, őszhangba hozására a hatalomnak, az egyénnel: hogy előbbi utóbbira támaszkodjék, és utóbbi részessévé váljon előbbinek.

Nehéz a feladat s a küzdelem, fokozódó borzalmasságok között messze jövőre terjedne ki, ha a hatalom osztályossai nem éreznék folyton élesebben a hely-

zet visszasságát, s maguk nem segítenék elő a kibontakozást, épp a kulturális viszonyok ápolása által.

Kerünk az átalakulását. Vajadásainak ép és békés szüleményei közül, jellemzőleg fog kiemelkedni Culturegyleteink megalkotása. Ezek ütendik bélyegüket az általuk idomítandó józan fejlődés eredményeire, már is szövik a szívárványt, a sötét felhőzet mélyéig ékelődve.

A mi közmívelődési egyeletünk, erőben duzzadó előharcos. Isten áldása reá!

Székelly-Kocsárd.

Felszeghy Sámuel.

Ki a valódi hazafi?

Csak az a valódi igaz hazafi, a ki minden tétével a hazáját igyekszik munkálni s nem kicsinyes önös érdekek által engedi magát egyedül befolyásoltatni, ebből kifolyólag: sokkal nagyobb haszna van a hazának azokban a *szegény* közpolgárookban, a kik nyomorúságaik között is egész készséggel ajánlják fel szellemi és anyagi erejüket a köznek szolgálatára, mint a mekkora haszna van azon *gazdagokban*, a kiknek gondjai között a haza féltett ügye miatti aggodalom föl nem található s a kiknek lelkében e *nemzeti érzület*, a *mustár* mának legkisebb szemerkéjét sem képes elhiteni.

Torda.

Rédiger Béla,
alispán.

Iskolaügy a havason.

Torda-Aranyosmegye nyugatra hosszan elnyulva, egy párásfészekben végződik. Az ós Bihar koloszállás ágai szabják meg határait, melynek keleti nyulványai között — főképp a két Aranyos — és Aranyos völgyeiben terül el a „mócok” országa. E természeti szépségekkel gazdagon megáldott országnak — népe

szert — voltak királyi is: Kloska, Hóra, Krisán s több Janku személyében, de kulturája annál kevesebb s az ebből származott korlátolt ismeret szülte az előbbit.

Már községeinek szétszórtsága, földrajzi fekvése lehetetlené tevő kulturájának fejlődését. — Jelenben egyes helyeken látható elég csinos iskolák az utóbbi évtizedek kényszeremlékeit örök; itt nyeri az ifju honpolgár ismereteinek elemeit az esztendő 3—4 hónapján át, hogy a tavasz első fuvalattával, ha nem is örök, de mindenesetre 8 hónapra bucsut mondjon a muzsák csarnokának, elfelejtve ez idő alatt szerzett ismereteinek nagyobb részét, de megtartva annyit, a mennyi felnöft korában teljesen elég a Tribuna és Foaia Popurului megemésztésére.

Ez iskolák népoktatásügye természetesen nem nyugzik nemzeti alapon s mindaddig nemzetiségi veszélyeknek fészkei lesznek azok, mig lelkészei s tanítói (kik között — ha koloszállás tévedés nem volna ez állítás — 14-en?! nem bírják a magyar nyelvet!) sovínizmusát nem ellensúlyozzuk s a felügyelet hatályosságának biztosítására a tanfelügyeletet nem decentralizáljuk, csak ez biztosíthatna lassu bár, de teljes sikert.

En azon ideálisták közé tartozom, kik a magyar nemzet jövőjét az iskolában keresik, szerintem is a népnevelés rendettsége az egyetlen biztos kultureszköz, mely erőszak nélkül szolgálhatja a nemzeti megerősödés nehéz feladatát.

Hogy a „mócok” országában volna egyetlen román — tekintet nélkül a magyar államban elfoglalt hivatali állására — ki becsülni tudná azt a lassu átalakító munkát, mely a nemzeti egység megeremtésének, a faji és nyelvi összeolvadásnak érdekeit (a faji összeolvadásnak azt a módját, a midőn a magyar ifju oláh családba kénytelen házasság útján beolvadni — könnyen érthető okból; igen!) e tengerárban az egyetlen állami óvoda és iskola által akarja szolgálni s a magyar nemzeti génius legbivebb kifejezője akar lenni s ebben né erőszakos magyarosítást látna — erős meggyőződésemben határozottan tadam!

Ez iskola és óvoda küzdelmei sikertelenek is maradnak mindaddig, mig e vidéknek nem lehet oly egyházi, politikai és polgári magyar társadalma, mely lánzó hazaszeretettel, hamisítatlan lelkesüléssel kész támogatni népoktatási intézeteinket törekvésükben.

Erősíteni kell tehát e vidék társadalmát számbelileg, anyagiilag, szellemileg, mert csak így nyilvánulhat lassan, ovatosan nemzeti kulturánk felsőbbségének észrevétlenül hódító hatalma.

Topánfalva, 1894. ápril hó.

Demény Endre,
állami iskolai igazgató.

Immár tizedik közgyűlése lesz folyó év június hó 3-án annak a hatalmas egyesületnek, a melynek czéljával a *magyar nemzet állami kiépítése* tűzetett ki. Alkalma lesz a nemzetnek meggyőződni arról, hogy az E. M. K. E. évről évre egyre növekedő sikerrel viszi előbbre a magyarság és hazafiság ügyét s egyre növekedő bizalommal találkozik önzetlen működése az igaz hazafiak részéről. Az eredmény, melyet az E. M. K. E. már eddigi rövid élete alatt elért, a legvérmesebb reményeket is felülmulja.

Sajátságos játéka a véletlennek, hogy a mely város csak a közelmúltban is a magyar állameszme, a magyarság és magyar állam megerősödése elleni aknamunkák egyik fészke, mondhatni bölcsője volt, ugyanaz lesz szintere azon közgyűlésnek, melyen ünnepélyesen fog nyilvánossá tétetni, hogy az E. M. K. E. több, mint *egy millió forint* vagyon felett rendelkezik, hogy az E. M. K. E. megerősödése, jövőjének biztosítása *ténynyé* vált.

Adja az ég, hogy év év után újabb dicsőség koszoruzza az E. M. K. E. zászlóját, hogy azon fényes sikerek, melyek az E. M. K. E. eddigi működéséhez fűződnek, évről-évre gyarodjanak.

Torda, 1894. május 10.

Nagy Olivér.

Az erdőkoronázta Erdély sziklás bércei fiatal erővel szánt az Eke (a fia!), két kézzel szórva a magot, dú san vet az Emke (az anya!) s egyiket sem csüggeszti el áldásos munkájában a vetést pusztító varjak setét csapata.

Rajta tehát! segédkezünk a szántó-vetőnek és őrizzük éjjelnappal a vetést, hogy a közelgő ezredéves arató ünnepen hazafias törekvésünk legszebb kalászkoszoruját fonhassuk a magyar Géniusz dicső homlokára.

Kolozsvár.

Merza Gyula, birtokos.

Torda iskolái s néhány vonás a megye tanügyéből.

Torda város a múltban nagy szerepet játszott. A történelem fényes lapjai tanuskodnak felvilágosodottsága, szabad gondolkodásáról. Jelenben is nagy feladat jutott osztályrészeül. Nemcsak fekvése, a törvényhozás gondoskodása által központja nagy megyénknek, de legtermészetesebb fészke — a műveltség intézményeinek, ipar-kereskedelemeinek. A magyar nemzeti kultúra végvára is a havasok idegen nemzetiségével szemben. Nagy része van anyagi ereje, szellemi előhaladottsága folytán azon nemzetiségi surlódások megszüntetésében, melyeknek legjobb melegágya a tudatlanság szült hiszékenysége. Torda erőssége, műveltsége legelső biztosíték a nagybővű nemzetiségi mozgalmak elfajulása ellen. Torda haladása, anyagi szellemi kiváltsága közös várunk, hiányai mindnyájunk sebei.

Számos, de nem elég iskolái közül a kisdedekét, az ó- és újtorjai két óvodát a város tartja fenn. Helyiségeiknek megfelelőleg népesek, másfél százat meghaladja a növendékek száma, de ez az óvodakötelesek 32%-éka se. A tanulók magyarok, más nemzetiségűek csekély töredék. Az óvodák felszereléseik, tanerőik szakavatottsága folytán annyira előnyösen ismertek, hogy a múlt év folyamán a vall. közoktatási miniszter a helybeli óvónók vezetése mellett dajkaképző tanfolyamot, jelen évben 3 rendbelit rendezett, a képesített dajkák már egy év óta hirdetik a kisdedeknek játékközben az édes anyanyelvet, az ismeretek legelső alapjait.

Az elemi ismeretek terjesztésében 9 elemi népiskola fáradozik. A gr. keletieket, lutheránusokat kivéve, minden felekezet tart fenn iskolát. Városnak nincs elemi iskolája, az állam kettőt, a cellulose gyár tanítója magán iskolája czímen egyet gondoz.

Legnépesebb az újtorjai állami elemi fiú s leányiskola közel negyfedél száz tanulóval. Két év óta modern berendezésű új

épületben folyik a tanítás, lehetőleg minden osztály külön tanító, illetve tanítónő vezetése alatt áll.

A másik állami elemi iskola az *ó-tordai leányiskola*. Ez két teremben az áll. polg. leányiskola épületében van elhelyezve. Már ezen körülmény, de az évenként felmutatott tanítási siker is ez iskolát Torda egyik legkeresettebb iskolájává teszi. Ennek folytán nyílt meg jelen tanévben egy új tanítónő kinevezésével a második tantem.

A *reformátusok két iskolát* tartanak fenn. Az *ó-tordai* külön épületben fű s másban leányiskola; mindenik 100 on felüli tanítvánnyal. Az új-tordai csak fű a hatalmasan fejlődő, olcsóbb új-tordai állami elemi iskola mellett folyton kevesbedő növekedéssel, mult évben 72, jelen tanévben 58. A felmutatott tanítási-beli siker, de a református tankötelesek nagy száma — a ref. tankötelesek az összesnél több, mint felét teszik — miatt is ez iskolák nagy látogatottságnak örvendének, inuen van, hogy az *ó-tordainál* is nagy a zsúfoltság. A fiúiskolában egy 9·5 m. hosszú, 6·5 m. széles, 2·5 m. magas teremben 132 tanuló szorong egy ember alatt. Ezen körülmény, de meg az általános iskola szűkség is azon alkudozásokra birta az államot s a ref. egyházat, hogy az egyház adjon megfelelő számú helyiséget, az állam átvenné s szaporitáná a tanerőket.

Jó névnek örvend az *unitáriusok fiúiskolája* is; a leányisk. szűnetel. Egy épületben van az áll. polgári fiúiskolával, az unitáriusok „collégium” épületében. Ki ide jár, már collégista, ezzel is jelezní akarják, hogy a közép-tanodába fog jutni. Kiváló szak-erők, de a közép-foku iskola mellettsége is biztosítja nagy látogatottságát, jelen tanévben is terem nagybóbitás folytán 100 tanulónak felvétele vált lehetségséssé.

A *róm. katolikusok* külön fű s külön leányiskolát tartanak fenn; a leányiskolában több a református is, mint a róm. katolikus, a fentartó hitefekezetteliek létszámát a többiek 4-szerese is felül mulják, szép tanúsága ez az általános felkarolásnak.

A *gr. katolikusok* egy egyes iskolát tartanak fenn, az egyesült s nem egyesült görög szertartású növendékek létszáma megoszlik, más vallás, vagy a románon kívül más nemzetiségű gyermek nem látogatja ez iskolát.

Tanterme egyike a tordaiak legnagyobbikának, udvara pedig

bőséges helyet adna városunkban nagyonis nélkülözött torna-csarnoknak.

Az elemi iskolák számát kiegészíti az *izraeliták* fiúiskolája, melyet a (csekély számú izraelita család) kis izraelita hitközség nagy áldozattal tart fenn, ugy, hogy már nem egyszer a beszüntetés veszélyének volt kitéve. Az izraelita gyermekek nagy része más felekezetek, vagy az állam iskoláiba jár, ide inkább csak azok járának gyermekeiket, kik az izraelita vallásból nagyobb képzést óhajtanak.

Egy év óta oly buzgó tanítóra akadtak, ki mellett egyéb ismeretek sincsenek elhanyagolva.

Végül, van még Tordának *egy magán elemi iskolája* is. A néhány éve létesült cellulosegyár alkalmazottjainak jókora része, tisztviselők, több gépész, gyárosok idegen származásúak, német ajkúak. Ezek gyermekeinek létesített a gyár egy iskolát, mely ez idő szerint tanítója neve alatt szerepel. A teljesen német ajku gyermekek tanítása s másrészt Tordán, e magyarszavu városban a német nyelvi ismeret ébrentartása ez iskola célja.

Az elemi iskolákat összesen 9 és fél száz tanuló látogatja, vagyis az ezen körbeli tankötelesek 79%-a. Ezen tanulósg nyolczada román, a többi magyar; német, tót kisebb hányadok.

A közép-foku oktatás szolgálatában a *két állami polgári iskola* áll. A leányiskola saját, e célra épült helyiségekben, a Kolozvári-utcában, a fű polgári, a volt unitárius gymnasium (collégiumtől) bérelt épületben. Mindkettő egy igazgató alatt áll, nem egy tanerője is mindkét iskolában tanít. Csak 16 éves multja van Tordán a polgári iskoláknak, semmiféle szaktanfolyammal nincsenek egybekötte, tanulóik létszáma azonban év-ól évre emelkedik, együtt a harmadfél százat meghaladja. A polgári leányiskola kézimunka-eszköz felszerelése mellett főleg gazdag s példásan gondozott természet-tan-vegytani szertárával tűnik ki, természetrajzi gyűjteménye is a vidéki polgári iskolákéé közt a gazdagabbakhoz tartozik. Kertje pedig gondosan ápolt fákkal, cserjékkel valóságos tágas angolkertté van átalakítva. Kedves s egészséges üdülő hely a lecce órák csendje után. A tanítóes-tület jövő-tanévben megnyitandó *kézimunkatanfolyam* szervezését kérte a vall. és közokt. minisztertől, sőt a közönség köréből felsőbb leányiskolává fejlesztés óhaja is kiszívargott. Előbb-több a leányközép-foku iskolákat is egységes alapon kell szer-

vezni. Torda elég nagy, hogy egy magasabb leányiskolája lehessen.

A polgári fiúiskola fennléte az állam s az unitárius status közti szerződéssel csak 20 évig biztos, ez időből juniuszal 16 év jár le. A kérdéses 20 év alatt is az unitárius status két tanárával a gymnasiumi tan- s óratervek megfelelő mérvben tanítatja a latint, két év előtt — míg az iskola 5 osztályu volt — még a görögöt is. Miként kisebb helyeken, hol hozzá szaktanfolyam sincs, általában történni szokott, a tordai polg. fiúiskola is, az algymnasium szerépét is betölti, a növendékek 60—70 %-ka tanulja a latint. Folyó tanévben egy parallel első osztály s egy új tanerővel bővült. Az unitárius statusnak bennlakás intézete is van az iskoláépületben, hol csekély díjért, vallás- s nemzetiségkülönbség nélkül, ágyat, világítást, fűtést kapnak. 40 jó lelki család pedig felváltva főz ebédet 15 szegény gyermeknek, sokan pedig kijárnak sorra egy-egy ebédre. E jótéteményekben, sőt az utóbbiban más iskolától is, polgári s elemiek együttesen részesülnek.

A volt unitárius gymnasiumnak gazdag s folyton gyarapodó könyvtára van, ásvány s különösen régiséggyűjteménye is elég számos példányt számlál. A polgári iskoláknak külön könyvtára s minden nevezetesebb folyóirta.

Általában a tordai polgári fiúiskola is azon égető szükség-et documentálja, hogy a fiu középfoku iskolák közt is végrevalahára több világosságra volna szükség. Ugy körül-belül 15 féle hivatal van Tordán, egész sereg a hivatalnok tehát, ezeknek gymnasium kellene; indult is meg ez irányba egy városnak, mint a miénk is, igényeit mégis elsősorban az a tervezet elégitené ki, mely az elemi fölötti 4 alsó középiskolai osztályban nem ismer még classikus nyelvet, ez az iskolabeosztás számol is legjobban az étellel. E fölé a felső négy osztályra redukált gymnasium s a kisebb szakiskolák volnának szervezhetők.

Két tanoncziskola van Tordán, a kereskedő a kereskedőtársulat, tandij, jelen évben város s állam segélyből és az iparos tanoncziskola a város áldozatkészségéből. Ha figyelembe vesszük, hogy egyedül Tordán 100 körül van a kereskedő, hogy

mily élénk forgalmi hely Torda, máshol a megyében nincs is kereskedő tanoncziskola; szegénynek kell mondanunk a mi állapotunkat. Csak 80 tanítványa van, 2 tanítója és semmiféle taneszköze, jóformán szervezve sincs; 10 évi betegség után itt már hathatóssabb gyógyszer kellene.

Az iparos tanoncziskola virágzó, másfélszáznál több a tanulója, 1 igazgatója s 5 tanítója.

Az évi vizsga előtti munkakiállítások folyton haladásról tanuskodnak. Különösen szépek a bőrcikkiek, a szűcs-, csizmadia-árúk messze vidéken híresek. Erdély távoli helyeire is eljut a tordai cserépvázák híre, a keresekmunkák pedig még Kolozsvárt is keresettek. A számos iparos tekintélyes társulatokká tömörül, kár, hogy még sem annyira tekintélyes, erősökké, hogy így szét-szórva nagyobb eredményt tudnának felmutatni; az egy egyetlé alakulás folytán művelhetnének igazán nagyot, virágzó ipart s ennek egyik elsőrangú tényezőjét: egy jó iskolát.

Kimerítve Torda iskoláinak sorát, még csak egy pár számadat bucsuzól. Tordán az összes tankötelesek száma a kétezeret meghaladja, ebből kevés híjával ezer nem jár iskolába. Hogyha terünk kicsinyolva engedné a helyszűke miatt visszautasítottakat felsorolnom, az ezer kikerülne, nagy az iskolahiány tehát városunkban. Az iskolába járók 67% ka magyar, román csak 32.5%. Vallás szerint legszorgalmasabb iskolalátogatók az izraeliták, azután az unitáriusok, luth., ref., róm. kath., gör. szertartásuak.

A megyére — nem akarván az olvasó türelmével annyira visszaélni — részletesen nem terjeszkedünk ki. Az bizonyos, hogy sok az iskolába járó gyermekünk, minden 1000 lakosból 198 iskolás; az erdélyi 15 megyében csak 4-nél több. Az iskolába kötelesek $\frac{1}{2}$ -da román, $\frac{1}{2}$ -da magyar, épp miként az összes nemzetiségi lakók viszonya. De már az iskolábajárásnál így alakul az arány: minden egyes magyar gyermekre két román esik. Más nemzetiségek a kettő mellett elenyésző kisebbségben vannak.

Ezuttal a részletelnél kitűni sötétebb tonust hagyva, mely úgy sem illik az Emke verőfőnyes ünnepeiséhez, csak a komoly munka enyhíthet árnyékaink, áttérek még a megyei tanítótestületre. Előnyösen különbözik e tanítótestület sok más ilyenmű hivataloktól azáltal, hogy a miénk élénk tevékenységet fejt ki. Tagjai szakképzettsége, ritka ügybuzgóága szép munkásság

részesévé tesz mindnyájunkat. Varasdy Lajos kir. tanfelügyelőnk tervezete szerinti iskolabeosztási javaslata országos vita tárgyát fogja képezni, minden nevezetesebb országos tanügyi mozgalomban küldöttei ott vannak, az egészségesebb álló írásra az országos zanszermuzeum kedvező bírálatában részesült padot szerkesztettünk. Gyűlései a kartársi érzellet ápolása, a társadalomnak ügyeinkbe bevonására mind megannyi kedvező alkalomak. Kár, hogy a görög szertartásu kartársaink egyletünkötől annyira visszahúzódnak. Az egyes tagok a társadalmi élet szülte követelményeknek is mindenkép igyekeznek megfelelni.

Ezekben igyekeztem iskoláink s azok tulajdonképeni lelkéről: a tanítókról némi halvány képet nyújtani, adja Isten, hogy az E. M. K. E. következő 20 éves évfordulóján ne kellesen oly sokat a sorok közt elhallgatnunk, hanem kulturánk minél számosabb, teljesebb vívmányaival számolhassunk be!

Torda.

Volenszky Gyula.

*Az anyjai szeretet olyan mély, mint a tenger, s oly igaz
mint a gyöngy, mely benne terem.*

Ha életünkben mindazt értékesíteni tudók, mit tapasztalataink által gyűjtöttünk, dus gazdagokká válunk.

Boldog, a ki feledni tud és mégis boldogabb, ki az Isten legesekélyebb kegyét emlékében szent ereklyeként tudja megőrizni.

Torda.

Csongvay Domokosné.

Nevelés a hazaszeretetre.

Irta: Deák Lajos.

Már rég nem olvastam társadalmi és magyar nemzeti szempontból oly megdöbbenő jelenségről, mint a közelebbi napokban, midőn a hódmező-vásárhelyi munkás-zavargások leírását hozták a hirlapok.

A mozgalomnak egész mivolta elkedvetlenítő hátsással van bizonyára minden humánus érzésű emberre, de különösen mélyen meghatott az, hogy ott a Petőfi által világhírré juttatott gyönyörű alföldön, hol kerek ezer esztendő óta lakik a magyar nép: akadnak számosan olyan szerencsétlen felfogásuak, félrevezetett sivar gondolkozásuak, sőt már erős hitben élni látszó fanatikusok is, a kik megtagadják magyarságukat, magyar honpolgárságukat és azzal szemben nemzetközieseknek, világpolgároknak vallják szánonandó személyüket.

Ezen kinos benyomást keltő jelenség oka csirájában elfojtandó; mert egy állam, a melyet nem polgárai összességének hűsége, ragaszkodása, szeretete, véráldozatra is folytonos készsége tartana fen, hanem csak törvények, rendszabályok és gépiesen működő végrehajtó közegek tengernyi sokasága: az nemcsak az életrealitás biztosítékait nem bírná, de a fenállásra általában létjogosultsága sem lenne és rövid időn széthullana alkotó elemeire.

Egyedül a hazaszeretetnek szívünkben élő szent érzelme képezi azon átható kapcsolatot és aranylgy drágább lánczolatot, mely egy hazának polgárait egy,

emberi számítás szerint örök életű egyetemmé formálja és nemcsak együtt tartja, de az idők folytán még szilárdítja.

Erről azonban sokat lehetne írni akár kötetre való is, de most csak azt hangsúlyozom, hogy népnevelésünkönél falukon és városokon egyaránt az eddignél sokkal nagyobb súlyt kell fektetni iskolákban, templomokban, közigazgatásban és a társadalmi életben egyként a valódi hazafias érzésre, szellemre, a mindent átható, tápláló hazaszeretetet érzelmeinek felébresztésére, ápolására és olyan megerősítésére, hogy az egész életen keresztül elválhatlan uti társa legyen mindnyájunknak, melyet szívünkben szívmiféle világegyetemig izgatónak ámitása és semmiféle mótelyt terjesztő ujságok, röpíratok szédítésre szánt cikkei tőlünk el ne szakíthassanak. Mert úgy látszik, hogy csak az írás-olvasásnak hazafias lélek nélkül való tanítása több kárt, mint hasznot okoz a társadalomnak.

Az erdőlérszi közművelődési egyesület, mint az állam kulturális törekvéseinek hazafias szellemű, buzgó támogatója és munkatársa, hiszem és tudom is e tekintetben kitértő szolgáltatásokat tett eddig is és remélem, fog tenni ezután még sokkal fokozottabb mértékben.

Maros-Vásárhely.

A gazdagság legnagyobb bese a jótékonyágban, a szegénység legdrágább kincse a megelégedésben rejlik. Ime a vörösnak egy gyenge kísérlete, hogy az élet aránytalanságait kiegyenlítette, mert boldog lehet gazdag és szegény, de csak jó és nemes lélekkel.

Torda.

Szeccsödy Kálmán.

Az „Emke“ tordai emlékkönyvébe.

A mi hazánk a magyarok hazája,
S nem sokára ezer év virrad rája, ...
Csak oly szellem érjen benne új ezret,
Ki szent hazánk! téged miadig hűn szeret.

Eger.

Kapácsy Deszö.

Hogy szegődtem én Torda-Aranyosmegye monographusai közé ?

1881. nyár elején néhai Buzogány Áron a Székely-Egylet akkori lelkész titkára azzal a bizalmas kéréssel fordult hozzám: hogy a Tordára tervezett közgyűlés felolvasói közé sorakozva, lehetőleg megyei tárgyu előadást tartsak.

Akkoriban én Torda-Aranyos megye régényes tájaiból vajmi keveset ismertem s össze-vissza sem igen terjedtek előleges helyrajzi tapasztalataim Torockzó vidékén még tul. A felhívás elképzelhető zavarba ejtett, mert az idő rövidsége miatt hamarosan alkalmas themát választani s azt a várakozásnak megfelelőleg kidolgozni nem kis fejtörésembe került. Buzogány ur eszméje és a Székely Egylet iránt érzett tiszteletem érzelmei azonban nem igen törték meg a hosszu habozást s hamarosan nem volt egyéb választásom, mint sietősen Tordára utazva a vármegye embereivel valami megállapodásra jutni. Weress Dénes alispán, a vármegye s a Székely Egylet lelkes támogatója mértvén zavaromat, ismét csak Torockzónak irányította szekere-met s Csongvai főszolgabíró védszárnyai alá helyezve azzal bocsátott el, hogy immár nyugodtan néz ő a fejtemények elébe, mert meg van győződve a felől, hogy: majd csak eligazodom valahogy Torockzó szép vidékén.

Ez az erős biztatás csak jobban fokozta szorongásomat s mondhatom, nem a legkellemesebb érzelmek közt indultam neki az Aranyos gyönyörű völgyzorosának. A mint azonban Várfalva irányában, ott a nagy hid kanyarulatában jól szemügyre vehet-

tem azt a sajtóságot jelenséget: hogy az Aranyos a harmadkor lazább rétegeinek mellőzésével a moláphit tömegébe vándorolva nyeri meg továbbfolyását... akaratlanul is rabja lettem ennek a meglepő alakulásnak s attól fogva nem tudtam szabadulni az ehhez fűződő eszmélánczolatától.

Hasztalan fáradoztam más thema után. Kárba vesztett a Székelykőre a torozckók által, Csongvai szolgabíró, a tanitók és Zsák postamester közreműködésével rendezett s az én Sebess Pál osztálytanácsos barátom által erős felszegatás daczára hősiesség kitartással megtartott kirándulás minden tanúsága, mert ott is az Aranyos különös irányválasztása motoszkált mindig füleimben. Torozckóról Torozckó-Szent-Györgyre Torozckay Sándor vendégszerető házához telepedve valami egy héten át a környék összes barlangjait végig kutattam s Bedelló határában az addig is emlegetett *Cseppkő barlangban* az Ursus spelaeus egyik azóta sokszor emlegetett lelőhelyét sikerült felfedeznem, úgy hogy azzal (Klára barlang) a m. tudományos Akadémiában is szíves bebocsátást nyerek 1882-ben. De ezen érdekes részben még máig is értékesitetlenül álló adathalmaz daczára újból is az Aranyos-meder magyarázásához tértem vissza s a Székely Egyet augusztusi közgyűlésén tartott felolvasásom különös mederfejlődésről szólott. Torda-Aranyosmegye szépségei azonban annyira megragadtak, hogy azóta négy izben tértem hegyei közé vissza s a Biharót kezdve az Aranyos mentén nem csupán magamra, de általam oda lelkesített más szaktársaimmal, mint Szinte Gábor tanárral, ki az érdekes fatemplomok stílyjéről fog Tordán a millenium alkalmával értekezni, Mailand Oszkár tanárral, kit az offenbányavidéki nényelvi tanulmányoknak nyertem meg, Téglás István segédtanfelügyelővel, ki az Érczhegység régészeti emlékeinek római maradványainak kutatási fáradozalmait osztja meg velem, egész tudományos expeditiót vezettem a megye legregényesebb szirtalakzatai között át. Csak szűkre szabott időm akadályoz abban, hogy ismét évente nem tudom e kirándulásomat ismételni s nagy örömmre szolgálna, ha e pár sorommal más kedvezőbb helyzettel s több idővel rendelkező szaktársaim valamelyikében kedvet tudnék ébreszteni az ott kinálkozó sokféle munkaanyag kihasználására.

Déva.

Téglás Gábor.

Első erdélyi nádszövőgyár.

Hazánk sokféle terménye javarészből a külföldön nyer ipari feldolgozást s így valósággal érdemszámba megy itthon, ha valaki gyárt létesít és méltán, mert nemcsak sok hazai munkáskéznek nyújt kenyeret, de nemzetgazdasági szempontból is megérdemli a gyár-alapító az elismerés adóját.

Vármegyénk az újabb időben három gyárral gazdagodott; egyik a tordai cellulose-gyár, a másik a *mezőkapusi nádszövőgyár*, harmadik a *tordai sörgyár*.

Sándor János, Kis-Küküllővármegye tevékeny főispánja, 1893. év tavaszán alapítá Mező-Kapuson az „Első Erdélyi Nádszövőgyár”-t és ezzel a Mezőségben rengeteg mennyiségben termő s csaknem értéktelen nád hasznos növényenyé változott s a községben több munkás család biztos kenyérkereseti forrást nyert.

A gyárban négy nádszövőgép működik, melyek nagyon hasonlítanak a vászonszövő gépekhez azzal a különbséggel, hogy erre kendersizálak helyett sodronyt huznak és az orsó fonala helyett egyenlő hosszúságú nádszálakat dobálnak a sodronyok közé.

A gyártmány, mint nádszövet, jó forgalomba s leginkább az építések használik stakaturnak, de lehet belőle kitűnő kerítést, falat építeni és tetőfedésre használni; a tetőt olyformán készítik, hogy a lécezetre leszeggett nádszövetet bevonják betonnal; úgy könnyűségénél, mint tartós-, vízhatlanságánál fogva nem képes vele versenyezni semmiféle fedőanyag.

A gyárban 40—50 munkás dolgozik, kik mind magyarok; a férfiak 1—1 frt 20 krt, a nők és gyermekek 50—60 krt keresnek naponként.

A gyár továbbfejlesztésében nem kis része van Sebestyén Arthur gyárigazgatónak, ki szakszerű ismereténél és széleskörű összeköttetéseinél fogva még külföldi piacot is teremtet a gyártmányának; főleg Romániába szállítanak sokat a így lett a „Mezőségi“ nád fogyasztási cikkek — Bukarestben.

A megrendelés oly tömeges, hogy annak az igazgatóság alig képes mindig eleget tenni.

Bár minél több főuri követője lenne Sándor Jánosnak hazánkban a gyáralapítás terén.

Torda.

Smidt Részó.

A honszerelemnek, e fenséges ézelemnek ápolására nem lehetünk soha sem igen gyöngék, sem igen öregek.

Torda.

Dulló Fancsóné, Szász Klára.

Torda vallási és művelődési viszonyai.

A történelmi Tordának nemcsak a politika, hanem a vallás- és művelődési téren is jelentékeny szerepe volt a régi multban s az van a közel jelenben s az lesz a messzi jövőben.

Kebelében a legrégebb időtől kezdve számos egyház volt s már 1274-ben parochialis egyházzal bírt, a mely hogy hol feküdt — a mai 6-törtei ev. ref. egyház helyén-é — bajosan lenne meghatározható. Az 1333—1334-es években pedig már a két Tordának külön-külön egyháza volt Ezenkívül a különálló Egyházfalvának és Szent-Miklósnak szintén saját parochiái voltak. Ezeket kivül még négy kolostori egyházzal, tehát összesen 9 egyházzal szólnak az adatok.

Ma Tordának 10 egyháza van s bár azok közül három régi és tekintélyes, templomai még sem tartoznak az ősi templomok közé, mert azok a kun és mongol dúlások áldozatai lettek, a mostaniak azután épültek.

Torda lakosai a három régebbi templom építési korszakában kizárólag róm. kath. magyarok voltak. Azonban a reformatio eszméjének terjedésével az ág. ev. vallást vették fel, melyet nemcsak a Calvinival cseréltek fel. S hogy lakói ezt nem a nyereszkedés vagy a feltűnés, hanem a meggyőződés és felvilágosodás szempontjából tették, mondanunk sem kell. Hiszen csak egy ily nép lehet azon dicsőség osztályrésze, hogy városának falai között mondassék ki a *vallás- és lelkiismereti szabadság*. Hiszen csak egy ily nép lehet, a mely megérti a kor jelszavát s tud gyönyörködni a szellemi szabadság hajnalpiroslatán s egyedül csak az ily nép képes arra, hogy ne álljon meg a féluton, hanem menjen, haladjon fokról-fokra, főlebb-főlebb!

Innen érthető, hogy a szellemi élet nagyobb foku ébredtével Torda lakosai egy szívvvel, egy lélekkel az unitárius hitet, „a reformatio e javított kiadását“ fogadták el s Ó- és Uj-Tordán külön-külön unitárius egyház keletkezett. A kis számú ev. refor-

mátusok a Szt-Márton templomát tarták meg a kastélyban, a még kevesebb számú evangélikusok pedig ott bírtak egy kis imaházát, hol most a Ferencz-rendi atyák kolostora van, míg a róm. katolikus templomnak, papnak és hívőseregnek csak híre maradt.

Azonban a szeszélyes sors máskép végzett az unitáriusok megérdemelt dicsősége csak „pütkösti királyság” volt. Básta fel-dulta Isten szent házáat, mit gyűjtés- és áldozatkészségből alig renováltak ki a Dávid-Ferencz követői, Gregyör tábornok kato-náit helyezte el a szent falak között. Ugyanekkor a Kolozsvár-ról megérkezett vad Basta ugye e templomát, valamint magányos házáit az unitáriusoknak elvette erőszakkal s a jezsuitáknak adományozta, míg 1604-ben Boeszkai az összes elraboltakat vissza-adta nekik. 1706-ban Thiege osztrák hadai újra felgyújtották a szé-p templomot, melyet újjá- a még csüggedni nem tudó unitá-riusok csak azért építettek föl és javítottak ki, hogy Virmont Damian Hugónak legyen mit elorozzon örökre tőlük. Így lón, hogy a róm. katolikusok eképpen tért hódította maguknak, az 1721-ben 10—20 katolikus, a sors és körtülmény irigylendő kegye által, 1667-re felszaporodva, ma a főtéri cathedralis és a kolozsvár-utcai szerzetes templomban dicséři Istenét, lantban, hegedűben, czimbalmi zengésben”.

Az ág. evangélikusok míg számban egészen lepadtak, ad-dig nyelvben és érzelemben egészen magyarrá erősödtek. Elis-merésre méltó, hogy függetlenné tették magukat az erdélyi szász papi fennhatóságtól. A kicsiny sereg, mai száma 188, a pálosok egyházfalvi temploma romjain épült kis templomában fohászko-dik a legfőbb Urhoz.

Az ev. ref. hitűek a Rákóczyak, Bethlen Gábor s Apafi uralkodása alatt a székelyföldről és Nagyváradról bejűttekkel megszaporodva, megerősödvé, külön-külön virágzó s most leg-erősebb egyházat alkotnak Ó- és Ujtorzában. — Összes szá-muk 5388.

Az unitáriusok miután 1721. nov. 22-ike óta templom nél-kül maradtak, üldözött árva-ként egyik vagy másik hitrokon há-zában keresték a vallás vigasztalását, régi templomuk vissza-szerezhetése reményéről végkép lemondva, az 1589-ben épített iskolájukat alakították át templommá. Bádogos, ékes tornya ma büszkén emelkedik az ég felé, hirdeti, hogy „a ki hiszen, annak örök élete van”. Az unitáriusok száma 1196.

A gör. keleti vallásuk száma 733, egy tornyatlan templomuk van a Martalja-utczában; a gör. katolikusoknak a Temető-utczában egy kő, Uj-Tordában fatemplomuk, számuk 1752.

Az izraelitáknak a Belközéputczában imaházuk van, a hívők száma 203.

A templom alapja az iskola Elsősorban említésre méltó az unitárius vallásfelekezeti öt osztályú gymnasiuma, tómla szomszédságában. Ez 1784. táján épült. Nagy időn át ő osztá-lyú gymnasium volt, négy elemi osztállyal kapcsolatban. 1878 óta 20 évre kötött szerződés értelmében gym. tanfolyam-mal összekötött állami polgári fiúiskola lett belőle. Innen sugár-zik szét „a felvilágosodás és hazaszeretet melege”, mely e vi-déknek életet és áldást kölcsönöz. Ez épületben van szintén a nevezett felekezetnek négy osztályú elemi iskolája. Az állami polgári leányiskola, az ó-tordai ev. ref., róm. kath., az újtorzái ev. ref., az újtorzái állami fiú- és leányiskola mind az általános művelődés faktorai, valamint az ó- és újtorzái óvóiskola csak arról tesz tanúságot, hogy Tordának jövője van. S ezt legköze-lebből azzal igazolta, hogy tervez és alkot, fárads és munkál egy főgymnasium fölállításá érdekében, mely hogy létesüljön, szívünkölből óhajtuk, mert hisszük, hogy ez meg fogja kétszerezni a szellemi tevékenységet, irodalmi munkásságot. Mert ha Torda hű akar maradni őseihez — a kik annyi jelest alkottak — akkor fiait is sürgetni kell a munkálkodásra, a tevékenységre. Hivatkozunk-e itt Koncz Boldizsár, kénesi Tózsér János, Kereszturi Sámuel, Derzi Gergely István, Gyöngyössy István, Dr. Hankó József, Ercesey József, báró Jósika Miklós, Bogáthi Miklós, Czákó Zsigmond, ar-rákos Székely Sándor, Kőváry László, Salamon Ferencz, Nagy Miklós stb. neveire, a kik irodalmi muokásságuk által önmaguknak emeltek emléket, oszlopot?

Jöttek aztán mások, újak . . .

Megküzdött és végre megbarátkozott e város a hirlappal is. Ezelőtt mintegy 19 évvel Moldován Gergely - most kolozsvári egyetemi tanár, akkor tordai tanfelügyelő — alapította a „Haladás” heti lapot. Hamar bevégzte pályafutását. 8 évvel reá Györfy József írta az „Aranyos”-t. A talaj most sem volt alkalmas. S újra vagy 8 évi szűnet után K. Veress Sándor hozza fogott az „Aranyosvidék”-hez 70—80 előfizetővel. Ez sem volt kis feladat. Végre elköltözvén a városról, most az „Aranyosvidék”-et

Borbély György tanár szerkeszti buzgósággal és jó reménnyel.

A közművelődéssel rokontermészeti dolgok: a Kaszinók, önképző körök felemlítése mellett szótok a színészetről is.

Torda a nemzeti színészetért is sokat tett. Annak bajnokait tisztelte és előszeretettel fogadta, sőt kísérletet is tett egy állandó színház létesítésére. S ha az nem sikerült, sikerült a város intelligenciájából összehozni egyeseket, fenntartani a „műkedvelők társulatját”, mely társulat a régi Casino nagytermében — hol szinpadja is van — koronkint ügyes előadásokat tart. E terem szokta befogadni a magyar színészet vándor apostolait is, kik Torda iránt nem viseltetnek ellenszenvvel.

Igy is van ez rendjén. A vallás- és lelkiismereti szabadság ez ősrégi falai között hadd virágozzék a tudomány, terjedjen a műveltség s álljon oltára a szép művészetnek!!

Torda.

Demeter Dénes.

A „magyar dalról”.

Magyar dal zengjen édes hazánkért, a mely büvös erejével lelkesítse a szívüket. Magyar dalban szálljon föl a szent szolozsma s az édes anya kisede bölcsője mellett magyar dalban mondja el: „szerettek!”

„Az édes magyar dal ápolására alakítsunk Emke dalosköröket, hogy a hit, remény és szeretet érzéseit a magyar dal által összehangzón tudjuk fejleszteni.

Torda.

Csákány Sándor.

Honi kertészetünk.

A világhaladás szelleme minket is áthatott; mi is törekszünk ez előre rohanó áramlattal minden téren lépést tartani.

Igy örömmel láthatjuk a műkertészet rohamos fejlődését, műbecsének kibontakozását is.

Egy biztató művészi fény sugar irányítja utunkat és világítja meg előttünk a természet szépségeit, betekintést engedve annak titkaiba s napról napra közelebb hozva hozzánk bájait.

A természet szépségei mindinkább megnyerik a művelt emberiség szeretetét és felköltik érdeklődését a kertészet iránt.

A műkertészet, egyfelől az emberiség civilizálódására hat nagymérvben, a mennyiben érzékünket a szép iránt felkölti és kedélyünket nemesíti, másfelől meg újabbnál újabb műveket teremt nemzetgazdasátiunk terén.

Nem tekintjük többé a kertészetet csupán pazar kedvtelésnek, költsékesnek, mert már elengedhetlen kellékévé vált a civilizált emberiségnek.

Nemes művészet ez! mert a természetben kutatja fel a mindenható teremtő titkát s e titkot ellesve, teremt újabb és nemesebb műveket.

A teremtő nyomait követve, a megteremtettek javítgat, nemesíti, tökéletesíti azokat, teremtve ezáltal az újdonásokat. E teremtő műveleteiben objectumait a hálás növényvilágból veszi, ez adja a teremtő Ideát!

A virág, a melyet a kertész teremt, nemcsak a kertet és házat díszíti, hiszen az embert is ez díszíti a bölcsőtől sirjáig. A konyhakertek és gyümölcsösök termékei nemcsak igen fontos és kívánatos tápláló szerek életünkben, hanem elkerülhetlenül szükségesek is az egyéb élelmi cikkek assimilációjához. A tájkertészet pedig megbecsülhetlen nemes műveket teremt, a mennyiben az egyes tájakat nemcsak szépekké, hanem a haszontalan mocsáros helyeket is termékenyekké, hasznosakká, egészségesekké tudja tenni.

A kertész, a ki mindezt és evvel oly sok egyéb örömet s élvezetet teremt, kétségenkívül a legfontosabb tényezők egyike élmező és egészségügyünk gárdájában; ehez azonban nemcsak megfeszített szorgalom. éber figyelem és kifogyhatlan türelmes-ség szükséges, hanem bírtokában kell lenni még e fölött amaz alapos ismereteknek és tapasztalatoknak, melyek a természet törvényei és azok kihasználása végett a növényvilág teremtésére és művelésére megállapítottak, mindezek mellé járuljon még a szép iránti nemes érzék s bizonyos költői hajlam, mely a kertészetet jogosan a legszebb művészetek sorába állítja s a kertészt művészzé teszi!

Ez ideák realizálásához azonban, hogy a haladó világgal lépést tarthassunk, nélkülözhetlenné vált hazánk kertészképző viszonyait is kidomborítani — czélutadatos és a műveltség kellő magas fokán álló kertészek és ügyes munkások nevelése által. És ime ma már örömmel látjuk emez óhajunkat megvalósulni azáltal, hogy áldásos tevékenységű szabadalvú kormányunk, kiváltképpen pedig földművelésügyünk minisztere Bethlen András gróf és ügyosztályainak jeles vezérferfiái a nemzetgazdászatra oly áldásos, nemesbítő és tökéletesbítőleg ható kertészetnek minél magasabb színvonalra emelése végett éppen az idén állítá fel a magyar kertészképző iskolát. Nyitva áll tehát ifju kertészeink előtt, ma már ama szentély kapuja, a melyen bejutni eddig csak vajmi kevesen és csak nagy áldozatok vagy a jó-szerencse utján tudtunk messze küllöldön s idegen nyelvű nép között. Hozzá férhet most a kevésbé tehető ifju is, hogy szakmájában kellő elméleti kiképezetést szerezhesen még pedig itthon és anyanyelvén.

Az 1885. évben létrejött országos magyar kertész egyesületnek, amelynek dicséretes tevékenysége honi kertészeti viszonyainkat amugy is roham lépésben vitte előre, a melyen kertészképző iskola valóságos koronája leend. és adja isten, hogy az is legyen.

Torda.

L'huillier István.

Emlékezés az emlékekről.

Gyakran megcsik velem az az eset, hogy elbolyongok esténként Torda utcáin. — Tudjak (mondják magukban az ismerőseim).

Holdvilág, játszi szellő és több efféle fergőtgejelöltek engem is kíséretnek az utamon, épen ugy, mint mást.

Jó barátaim gyakran mondják, hogy ez valami roszban törí a fejöt. Csak beszéljék. — Magam pedig tovább tartok, fölkeresni a város legöregebb öregét.

Könnýű öket meglelni, ott vannak félig elásva a síkátörök szegletein. — Jó estét öregem, szóltom meg az előttem levő szegletkövet.

— Áldjon meg Jupiter és a többi istenek — nyöszörgi ő vissza. — Azután nem sokat beszélgetünk hangosan, csak a gondolataink találkoznak.

Elpanaszolja, hogy milyen roszul özi magát fogságában. — Egykor büszke palotáknak voltak főoszlopai, láttak vendégséget, győzelmi ünnepeket. — A Lares tisztelőtérre rendezett áldozat-szerztartásokat, — a harci kardokat, paizsokat, lándzsákat, ijjakat és togezoket ő rájuk aggatták pihenni. Ekkor elmeslétek álmaikban, hol jártak, hány barbárt küldtek a Píutó se-regébe. —

Ilyenkor oda kívánczotunk mi magunk is a harcba, pedig mit csináltak volna mi ott, a béke istenének teremtményel.

Hanem ha mi nem is mentünk a harcba, eljött az mihozánk. Barbarok törtek ránk, — uraink vitául védők magukat, Jupiter és a harmincz-ezer isten mind segítségünkre volt, de a barbárok többen voltak. — Emlékszem, éjjel támadtak ránk, — uraink mit sem gyanítva, aludtak a falakon belül — Árulók hozták az ellent reánk, orozva támadtak, — hibába voltak segítségünkre Jupiter nyílat, elvesztünk, elpusztultunk.

Azután sokáig hevertünk szerzetés a castrum helyén, nem láttunk, nem öreztünk sokáig semmi mást, csak legelő nyájakat, szélet, port, felhöt, esöt, hidegot, fagyot, viwet és iszapot.

Nagyon megviselt bennünket.

Végre jöttek más barbárok, megtetszett nekik a hely, letelepedtek, először csak sátrakkban laktak, azután furcsa kis faházakat építettek, végre kőfalakat raktak, azokba összeszedtek minket, kivált a kisebbeket és mind, mind befalazták azokba a nagy templomokba, a melyekben ti a ti istenoteket imádjátok és a falakba, melyek ezeket körül övezik.

Velünk, nagyobbakkal nem bántottak olyan könnyen, azért nem is vitték, csak ugy a saját oldalunkon görgettek idáig, a hova azért állítottak, hogy a plebsnek legyen verőfényes napokon hová támaszkodni, a bieszkaját mihez fenni és a marháknak mihez dörszölödni.